

М. ЛАВРЕНКО-ХУТОРНИЙ.**3 пісень колоскових.**

По селах жито стелеться ланами,
 А в місті чути гуркіт молотків—
 Клялись село і місто бути братами
 — Бо ми зростаєм з колосків.. .

Село—це хлібороб, це велетень все-
 світній,
 Чоло своє схилила до молотків
 І просить: дай нам плуга брате рідний!
 — Село дасть місту колосків.

* * *

І промінь згоди молотів з серпами,
 Засяє як вогневий сонця жар,
 І встане сильний владар над світами
 — Непереможний пролетар....

ЮР. ЖИЛКО.**Полустанок.**

Мов довгі потяги нічні години сунуть...
 Сторожкий семафор у степ зорит червоно..
 Кудись
 безгучно простяглись
 Змійчасто—сковзким рухом рейки чорні..
 І тмяно блимає в руках лихтар..
 Мряка...
 Блись-блись калюжа на пероні..
 Брр... вохкий холодок заліз за ковнір..
 За п'ять хвилин вже й «сьомий» буде..
 Гукне—
 війне гаряча пара..
 І тільки в далені—
 трьохкутником кривавим
 Сигнальні лихтарі..
 . . . І знов прокурена кімната телеграфу,
 (стороннім увіходити не вільно).
 На білій бинді сині риски і крапки:
 «Чи можете прийняти третій — К?»
 . . . А вколо степ, і степ, і степ.
 . . . А небо сіре, сиве хмарить.
 . . . Побігли у степи стовпи,
 Заплутались в дроти залізні..
 . . . На бинді рисочки—крапки..
 . . . По рейках «сьомий», «трицять два»..
 . . . Десь гомонить потужнее життя
 в безмежному мереживі із криці—
 Лиш відгомін, далекая луна
 Крізь «морзе» рисками іскриться..
 . . . . .
 і десь іде світанок..
 . . . . .
 (Забутий вузлик, полустанок).

З перших днів революції «Робітники озброюються».

В. ЧАПЛЯ.

Героїчність.

Драмоване оповідання.

О С О Б И:

1. Євген.
  2. Марія.
  3. Старець.
  4. Бабуся.
  5. Амбрось.
  6. Жінка з дитиною.
- Робітники—гуртом і поодинці.

1.

Куточок на рудні, залізнична станція. Праворуч сходи мосту-естакади, що нею (естакадою) робітники переходять колію, йдучи до копалень. Видко ріг станційного будинку.

Ліворуч—трохи оподаль починається перія робітничих осель.

Вже нерано. Сонце на вечірньому пружі—і на естакаді, на станційному будинкові та на ларкані по—під естакадою світляним пилом лежить його теплий одлиск.

На долішньому східці сидить **старець**—старий, сліпий; держить голову проти сонця, що лоскотно обсипає його своїм пилом золотим, і наче аж посміхається—очі непорушно кудись дивляться.

З—необачка розтинається шерех од ходи, що зближається. Тоді сліпець на розтяг починає:

— А що вранці сонечко восхожда-ає, на цілий світ хрещений світить-ся-ає...

— А як зайде та хмарная негодонька...

Швидче:

Дайте, подайте бідному каліці теменькому.

Послішаючи на естакаду проходять три чоловіка—поцокали, — і десь там угорі звук от ходи швидко віддалився...

... - дайте, подайте!

Зближається потім того стара **бабуся**, підходить до сліпця; довго вив'язує з хусточки, щоб подати.

— Пом'яни, Оверку, за упокій душечки мого синочка, неповинно убієнного. Молися за нас грішних...

Хреститься. **Старець** дивиться сліпуючи кудись угору; ховаючи гроші, каже:

— Кажете, сина вбито? Де вбито?

Бабуся крізь сльози:

— Та де-ж! Либонь чув же хоч і сліпенький, що тепер діється на світі божому? Чув либонь? Син на батька, брат на брата встали—нестеменно, як у святім писанії...

Бабуся плаче, голосно схлипує:

— Суд страшний, судище Хрестове буде... Отець Лук'ян кажуть.

Старець: — Діється, кажете?

Бабуся: — Еге-ж, моє серце. А як же ж... Он, кажуть, не сьогодні—завтра ще придуть якісь — грабуватимуть, гріх творитимуть...

Старець — Придуть? Хто прийде?

Бабуся: — Не знаю, серце. Цього вже не скажу... Суятяться люд—одні радіють, інші знов печалуються...

Старець: — Чи ті, що за царя? Чи..

Бабуся: — Питаєшь? Або ж я, стара, знаю! Чую люди суятяться...

Старець: — А це я того, що одні вже пішли, а другі не прийшли...

Бабуся: — Кажуж-ж, суятяться. А которі?..

Старець: — А-а...

Бабуся: — А ти ж, Оверку, чого оце сидиш тут? Десь, мабуть, і людей мало тепер ходить бояться; ішов би хоч до хат отуди...

Старець: — Куди?

Бабуся — До хат ближче...

Помовчала, швиденько жуочи беззубим ротом, та обсмоктуючи з середини старі свої щоки, всі в жовнах. Далі мовить:

— Неділенька свята, а так сумно. Піду хоч до вечерні, помолюся... Прощавай, Оверку.

В цій хвилі недалечко б'є церковний дзвін—гуде і поволі завмірає десь там на одлегности.

Бабуся: — Бач уже й дзвонять... Молися, Оверку, за нас грішних...

Старець: — Падлюка буду, як не молитимусь!

Бабуся віддаляється. А **старець** підносить угору пучку щоб хреста вимахнути та так і забувається — і держить на—поготові руку; з високо піднесенною

головою дивиться в просторінь та й елухає в тихомир'ї дзвона.

Чи, моє, тривожно наслухає?..

Враз рвучко вихоплюється в повітря гудок—і ридма повизкуючи розширюється, росте.

Старець з несподіванки стріпується—і напружено слухає, майже з острахом:

— Гудить. Чого він гудить? Неділя-ж!

А гудок нервово й швидко зойкає.

— Еге-е.. Та це ж либонь тривожний? Га—щоб це було?

Від селища зближається лунка хода багатьох ніг та змішані голоси—до копалень швидко—як хто, то й бігом.—по сходах на естакаду проходить юрба робітників. Друга, третя і теж поодиночі.

Голоси:

— Що це означа?

— Може пожег? — Не видно..

Гудок в—останнє зойкає—і вмовкає. Знов стає чутно, як недалечко бєвкє церковний дзвін—тоненько супроти гудка, жалюгідно.

Тоді наздоганяючи самотнього робітника, що також поспішає, прибігає **Марія**, за нею темна жіноча постать. Випереджаючи робітника, **Марія** його питає:

— Ви не бачили мого Євгена?

— Ні.

Хотіла сказати щось **Марія**, запнула; потім гукнула до темної жінки:

— Дитину мені принесете сюди! Ждатимете!..

Хутко подається сходами на естакаду слідком за останнім робітником.

Старець: — Га—щоб це було?

І затагує знов своєї:

— Бодай би хоч у сні світ—радість побачити!

Дайте, подайте сліпенькому!..

Раптом умовкає;

— Тю! Що це я справді? Звечеріло, мабуть, зовсім, а я виспіваю!

Мацає себе рукою рукою та:

— Бач, уже й сонечко не грів. Годі, Оверку. На сідало час.

Замислюється. Сонце вже зовсім за робітничі оселі сідає. І там рідко гавкають собаки...

Ближчі хати отовплюють перші вечірні тіни: стіни темніють, і тільки черепиця на дахах соняшно ще одлискує.

—А тільки що це воно таке скоїлася? Ех доля моя—невидючий! Збувся очей,

казали пенсійон платитимуть... Та де тобі! Дулю з хвостом...

Береться за бильце сходів і так сидить де-який час.

Тихо.

2.

З естакади сходять **Євген** та **Марія**. **Марія** держиться за **Євгенову** руку,— і він наче опинається, і на лицях йому слабовитий смуток.

Марія: — **Євгене**, ось тут! Ось тут... Тут я тобі все розповім, благатиму! Тут анікогісінько немає...

Євген (хитає головою в бік до старця; в голосі йому байдужність чи втома):

— Та ні хтось е...

Марія (злякано):

— Хто?

Євген — Сліпий Оверко...

Марія — А-а... Ну цей на підслухи не піде. Та й нас не знає... Ходи—но сюди трошки!

Відходять у лівий бік од сходів, а вечірова тінь зливає дві постаті в одну силвету. І вечір був лункий та й підсилював кожен гук...

Марія: — Ти ж мавш серце...

Євген: — Вони мене шукатимуть...

Марія: — Ба ніж, я кажу тобі, не шукатимуть. Їх багато, твоєї відсутности не помігять.

Євген (болюще):

— Мені б тільки повести їх!

Марія — Ах, **Євгене**, вони сами підуть.

Євген: — Яюсь мені серце... упало... Знаю: шукатимуть. Я потрібен. Бо то ж я дав гудок...

Марія (вжахнувшись):

— Ти?!

Євген — Я.

Марія: — Таж при гудкові забито машиниста Германа?

Євген: — Ну-да. Я з **Амбросем** хтіли дати гудок... А **Герман** не підпускав... Він знав для чого! (палко). Він хотів, щоб білогвардійці зненацька захопили рудник!

Марія (притишеним, переляканим голосом):

— То ти вбив Германа? Ти?

Євген: — Ухопив ключа важкого та поголові...

Марія точиться од раптової несили, що вдарила в голову, але перемагає насилу. На мить—павза. Раптово щось здумавши.

Марія: — Ну хай! Хай і так: ти найбільше діло зробив, послугу пролетарятові... Ти своє зробив, хай ще інші...

Враз пригортається силоміць, леститься:

— **Євгеночку!** Невже ти не любиш нашого єдиного хлопченятчка?!

Євген (непокійно) Ах як же, а як же. Ну, певне...

Марія (своєї): — Ти дав йому життя, **Євгеночку**,—невже ти не вділиш йому частя!

Двоє робітників швидко-швидко спускаються з мосту; проходять...

— **Викопуй**, брат, **винтовочку**...

— А **патрони** е?

— Ї.

Євген озирається збентежено.

Марія: — Ні, ні, вони тебе не впізнали, не знають... Та й поночіє-ж.

Старець устає та й лізе потиху на естакаду, зникає. Ні **Євген**, ані **Марія** цього не зауважають.

Євген: — Однаково. **Амбрось** та ще один знають, шукатимуть...

Марія: — От іще! Кажу ж...

Євген (як на роздоріжжі): — Подумают, що я злякався свого вчинку. (рішуче) Ні, **Маріє**, піду! Так треба..

По тому, як наші раптово відступили на руднику жадної немає організації...

Тут тільки чиясь героїчність урятує!

Марія (злякано хапає обіруч його за руку):

— Не йди, мій любий! Ходім до нашого синочка, до нашого манюсінького! (в пориві повняви матернього чуття) **Манюсінького!** А в його руці, як пірця у пташеняти, а в його носі... Ой дитинько наша! «Татусь» каже...

Євген (зробивши крок до естакади):

— Я буду живий. Повернуся я.

Марія (не так обіймає, як держить):

— Ні, ні! Червоні на всім фронті відступають, тут конче білі будуть... Хто замішаний буде—ти знаєш, що таким буде... Тебе як заводіяку... Краще ми виїдем звідси...

Захекавшись прибїг **Амбрось**:

— Ти, **Євгене**?

Євген: — Еге, це я.

Амбрось: — А там за тобою струс! Вже були згоди, чи не знищив потай тебе хто... Струс... Та вже десь узявся сліпий Оверко і сказав, що тебе тут

бачив.. Сліпий бачив! Бачиш який час тепер—сліпі бачуть. Ну ходім! Швидче! Ніколи... Ти ж розумієш, білі банди мають сю ніч захопити рудник.

Євген (хапливо) — Зараз..

Марія заступає йому дорогу, скрикує: — Я не дам!

Амбрось: — Без його не можна. Він мусить іти: він розпочав справу, він учинив геройство, він герой, і тільки за ним піде маса...

Євген: — Я йду. Поцілуй хлопця.

Марія: — Ні! не може цього статися! Я не пушу!.. А як цілуватиму, руці й носі—буду батажка, що на світ і його пустив, клясти...

З-за станційного будинку вийшла ху-тенько жінка з дитиною. Марія кину-нулася до неї, взяла дитину...

— Ось, батьку, син! Дивись! Цілуй!..

Підносить до уст Євгенові, той наче крізь сон, несвідомо—цілує.

— Візьми на руки! Бач до тебе опу-кою рветься... Агу, Юрасю—це татко...

Євген бере дитину на руки. Амбрось серйозно, стурбовано:

— Євгене! робітничі лаві чекають на тебе... Білі банди можуть сю ніч зайняти рудник.

Євген обізвався—і щось слабовите було йому в голові:

— А може б той... я пізніше прийшов!..

Амбрось: — Що? Говори до краю!

Євген: — Я трошки пізніш... іди...

Амбрось: — Товаришу Євгене!

Євген: — Я тільки дитину віднесу додому...

Марія (як луна): Він однесе...

Амбрось (вдивляється допитливо):

— Кажи: йдеш чи ні?

Євген мовчить; кивнув непевно голо-вою. Марія обхопила його за стан, дер-жить.

Амбрось (розлютовано): — Ага! так ти так! Зрадник же ти після цього... Ну начувайся ж! (побіг).

Марія: — То нічого... Ходім звідси!

Євген мавши в одній руці дитину, потирає правою чолс:

— Чекай. Мені б тільки трохи побути з ними... Вони—як я...

Нараз із того боку від копалень лу-нає революційний спів—через тишу майже уночішню—це було урочисто й страшно: хто, відважний, посмів так го-лосно говорити,—коли ніч стоїть так небезпечно?

Тоді **Євген** випростується на цілий зріст, гукає:

— Амбросю! Пострівай!

Нагинається, кладе на землю дитину— і в ноги!—бігти! Дитина галаснула.

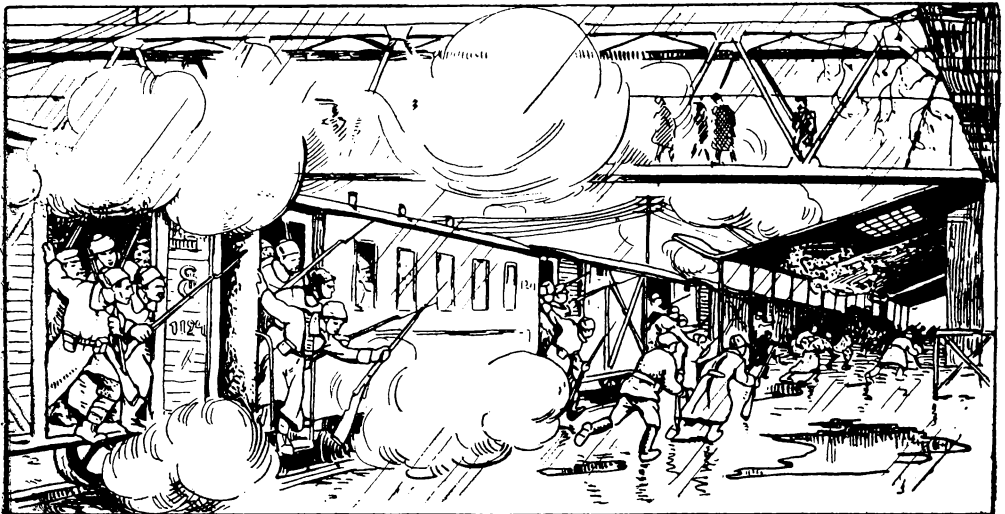
Марія (як на тортурах—заголосила по вмершому):

— На що ж ти нас обох покидаєш, Євгене?! О-о...

Скрикнула несамовно й упала на дитину.

Десь далеко—звідти від білогвардійсь-кого фронту глухо ударила гармата. Ніч—чи пролетаріату день полохаючи..

15.I—25 p.

3 днів Жовтневої революції в Катеринославі.

НЕВІДОМИЙ.

3 капіталістичного міста.

(З чеської мови для „Зорі“ переклав М. Ірчан*).

1. Товаришка.

Знав я дві дівчини.

Одна була струнка, міцна і гарна, як царівна з казки. В її ході кипіло життя, в її погляді кипіла радість. Коли ти говорив з нею, то з трудом розумів змісл її слів. Ніби дзвін дзвонив і кликав обожати ту жінку.

Друга дівчина була мала, горбата, з обличчям поритим віспою. Погляд її був невпевний, смутний. Прозивали її «черепахою».

Обі дівчини жили разом, як сестри і любили одне-одного. Погана дівчина ходила в тіні тої гарної і стрункої, та раділа, як вивав й на неї хоч би мавюсінькай відблиск, найменша радість її товаришки.

Прекрасна-ж дівчина все таки любила горбату. Любила в ній контраст до своєї краси, яка пригадувала її кожного дня, що вона міцна й прекрасна стоїть в цьому життї, що перед нею все клониться,—коли для горбатої є тільки бідне співчуття. Нещасну товаришку любила вона ще й тому, бо відчувала, що доброта—це захована краса, і часто дивувалась, стільки-то доброти в серці горбатої дівчини з поритим віспою обличчям!

Аж одного дня прийшов митець в коханню, переповнений брехливою маною і шептав гарній дівчині слова солодкі, слова кохані.

І дівчина з повною жадобою своєї юності—піддалась йому. Забула про все. Навіть про горбату товаришку, яка зятягнулася в свою погану шкарлупу і не відважувалась появлятися в новому світі. Для черепахи тільки ніч годиться.

Але прийшов час, коли страждання, псагаюче сонце і чорні думи прикрили сльозистим серпанком прекрасну дівчину.

Митець кохання покинув обману, як тільки стала вона матірю. Прекрасна дівчина залишилася в темноті своїх страждань, обману. Тільки одна горбата стояла біля неї, гладила опущену руку і раділа її мяг-

ким волоссям. Ті, що колись пропадали за нею—сьогодні відвернулися.

Одинока «черепаха» залишилася біля нещасної товаришки, що породила гарного хлопця.

За де-кілька тижнів після родин, молода матір раз на завжди вийшла з дому і пірнула в брудному вирі великого міста, стала жертвою капіталістичного, ненаситного світа.

Хлопця взяла на виховання горбата дівчина з знаками віспи, і виховала з нею людину з доброю, веселою душею.

Знав я дві дівчини. Одна весела, гарна. В її ході кипіло людство, з її погляду блискала радість і скінчила—в темноті. Друга була мала і горбата, з її обличчя поритого віспою виглядали смутні, залякані очі. Кінцем її був—день, повний сонця.

2. Василько.

Сірив, сльотвий вечір. На вулиці, як на морі, прохожі виглядають ніби великі чудовищні риби.

Трамваї переповнені. Змокли пасажири витирають одніня один в одного. Кожний дбає про себе.

Лікті допомогли мені достатися до середини і сісти на лавочку. Довколо мене люде. Люде з зажуреними очима, із змореними жовтозеленими лбами, а на них сажа й пил Робітників.

Люде з обличчями, на яких розмальована байдужність до життя. Мум'ї, яким вже три тисячі років, що суваються поміж мертвими сьогодні й завтра.

Це урядовці й писарі.

Очима шукаю обличчя, на якому зоріло б ясне світло життя. Обличчя, яке говорило б мені про радість життя, про шастя й задоволення з своєї праці. Обличчя, що розказувало б про кохання, ненависть, велику радість, або глибокий жаль.

І найшов я?

Маски, за ними ж невимовну втому життя.

Мої очі задержались на одній постаті.

Молодесеньке дівчатко з блідим личком, з радісними очима. В бідненькому одінню, але чистому. Сидить біля мокрого, брудного вікна. Ціле її обличчя ворить веселим й живим

* Ці три нариси були друковані в чеській робітничій щоденній газеті „Spravedlnost“, („Справедливість“), число 8, від 11 липня 1925. Газета виходить в м. Шікаго, Сполучені Штати Америки. Під нарисами підпису автора не було. М. І.

уśmieхом. Очі співають саму радість. А тепер щось пише вказуючим пальцем на широкому, заслоченому вікні. Пише ім'я: „Василько“.

Вже знаю, чому то бідняк так щасливий. Дивлюсь на неї з ніжним захватом.

Сонце над купою гною.

3. Хліб.

На головній вулиці ще весело і людно. Світла ліхтарів, це острова серед моря п'тьми. Хідники і взагалі все на вільному повітрі, мокро від мряки осінньої ночі.

Вулиця перервана царком. В нічній темряві видається, гей би малий ліс. За ним— фронт будинків, яких темні вікна дивляться в парь, як очі мертвих.

Високо на небі світить повний місяць без зір—це великанський годинник на башті. Розсвічується, як тільки стемніє. Аби світив на щастя і жаль, на багатство і бідноту...

Зараз вибиває години.

Говорить мірно, щиро, філософічно спокійно: одна, дві три, чотири, п'ять, шість, сім, вісім...

Осьма вечером. При вході до парку два ліхтарі: вправо й ліво. Неясне газове світло освічує тільки невеликий круг на кілька метрів. Поза тим—волохата темінь—мряка.

Люде, що заходять туди, виглядають, як постаті з екрану кінотеатру. А заходить їх чимало. Переважно мужчини. Багато п'яних. Один хрипло приспівує:

„Сьогодні одну вже легко звів... звів... звів...“

А другий:

„Це краще всього, як попив, поїв... їв... їв...“

Примерками блукає . поміж ліхтарями якась постать.

Жива тінь. Час від часу забалакає декілька слів до прохожих. Це завжди мужчина. Часто звикне з ним на хвилину в темноті.

Смутно мені. І мені завжди так, коли бачу, що хтось мусить продавати себе, аби мати на хліб. Тут продає жінка багатьом мужчинам одної ночі те, що має найдорожче—своє кохання.

Північ. Повертаюся тою ж дорогою з зібрання. І знову висувається перед мною з мряки як лісок, той парк. Біля ліхтаря стоїть жіноча постать—та сама, що блукала там недавно. Обличчя бліде з впадинами мерця. Тремтячою рукою лічить гроші...

Йду біля неї. Бачу, що має блідо-жовте, вимучене й перемерзле обличчя. І видається мені, що її очі жаліють за тим, що рука лічить заплату за зморене тіло...

Шепоче:

— Це дам за квартиру...

— Це в крамниці за довг...

— Собі ж навіть хліба не буде за що купити завтра...

Перекладено в м. Вінніпегу, Канада, в серпні 1925.

С. ДІМАНШТЕЙН.

Що дала жовтнева революція національностям.

У царського уряду було гасло: «самодержавність, православ'є та народ».

Дві третини цього гасла було скеровано проти національностей б. Росії, бо «православ'є та народ» були потрібні цареві для того, щоб ділити маси на частини; протиставити один народ другому, ослабити їх і цим підтримувати самодержавність.

Суспільство, в якому один клас живе за рахунок експлоатації чужої праці, буде завжди експлоатувати не тільки робітників та селян, але також і слабі національності, аби нажитись за рахунок їх.

Національне пригнічення—це одна з форм наживи старого світу.

Національності Росії ще гаразд пам'ятають всі страхиття, весь жах життя в умовах національного пригнічення.

Нині це вже здається далеким минулим, але все ж 8 років не досить, щоб зглядити з пам'яті мільйонів те, що діялось протягом сторіч.

Жовтнева революція не була в силі принести народам визволення, бо тоді влада перейшла тільки від поміщиків до капіталістів. Адже ж уряд Миллюкова та Керенського настоював на тому, щоб завойовати турецьку столицю Константинополь; звичайно, той уряд не міг принести визволення національностям Росії, бо він намагався ширити не національну рівність, а імперіялізм.

Політика керещини. підняла проти неї всі національності Росії.

Лише жовтнева революція, яка закликала до влади самих трудящих, зуміла в самому корні змінити становище національностей. Радянська держава намагається знищити експлоатацію людини людиною і створити рівність міжнаціональну. Вона зацікавлена в знищенні панування дужих націй над слабими. Нам вдалося збудувати радянську державу на просторі $\frac{1}{6}$ частини земної кулі, де живуть де-кілька десятків національностей і до 100 ріжних племен. Створились братерські форми національного співжиття. Весь жах міжусобної ворожнечі старих часів ливнися позаду.

Відійшли в минуле такі події, як татарсько-вірменська різня, єврейські погроми, бійки між східними племенами. На радянських засадах народи знайшли й спільну мову між собою, і присвячують всю свою енергію будівництву нового життя на основах справжньої рівності та братерства.

Культурне життя національностей робить величезні кроки вперед. Народжується нова література, ціла низка нових сил, будівників, керівників та робітників освіти.

Наслідки жовтневої революції дають себе відчувати в усіх галузях життя народів, що відроджуються.

М. ПІДГАЙКО.

8 роковини Жовтневої Революції та село.

Що зроблено на селі та що треба ще зробити.

Йдучи неухильно за заповідями Леніна, партія і вся робітнича класа надає зараз найбільшої уваги одному з його заповітів, що є основною підвалиною міці Радянського Союзу—змицці робітничого класу з селянством.

Вчасно кинуте гасло «Лицем до села», нині здійснюється й ми, зустрічаючи 8-му роковину Жовтневої Революції, можемо підвести підсумок зробленого нами в цій царині, а також і того, що нам ще лишається зробити на 9-у її роковину.

Першим і найважливішим заходом, що до здійснення гасла «Лицем до села», була ухвала 3-ої сесії ЦВК'у про зниження тягару сільсько-господарчого податку селянству.

З 470 мільйонів карб. податку, що винлачувало селянство в минулому році, лишилося лише 300 мільйонів карбованців. З них 100 мільйонів карб. передано до районних фондів. Це дало можливість сільському господарству піти швидкими кроками до відродження.

Громадське господарство села, в звязку з цим також помітно покращало.

Відремонтувались, а по-де-куди побудувались наново: школи, сільбуди, лікарні й поповнились кращими робітниками.

Полагодились містки, шляхи, то-що. Самий вигляд де-яких сел остільки змінився за цей рік, що селяне самі дивуються, як можна

після такого занепаду та руйнації, так гаразд влаштуватись.

Важливим заходом, що до поліпшення добробуту села стало й скасування губернів. По переведенню його, селянство значно позбавилось тої тяганини, що зазнавало раніш.

Як попередні, а також і ціла низка інших заходів, наприклад: пільги кустарям, передача лісів селянству, посилка з міста кращих добровільних робітників на село, кільцева пошта, що зміцнила звязок міста з селом 15.000-ма тисячами поштових одиниць, і багато інших, викликали величезне задоволення серед селянства.

Їхні листи з подяками, що надсилають вони до редакцій, як оточувих так і центральних газет, яскраво говорять про реальність та життєвість цих заходів.

Правда, є ще у нас низка й хиб в житті села, але загалом село наше росте, як в господарчому, так і в культурному та політичному відношеннях.

Прадівський спосіб господарювання вже не задовольняє селянина і він свідомо прагне машинізації свого господарства. Культурна та політично-громадська активність селянства, остільки збільшлася, що вони вимагають цілковитого задоволення цих потреб. Отже, святкуючи 8 роковини жовтня з немалими досягненнями в своїй роботі на селі, нам треба знати і пам'ятати, якої величезної ва-

ги питання стоять перед нами, й чекають виконання на 9 річницю жовтня.

Загальне навчання, розпочате в цьому році, нам необхідно закінчити. А це значить, що треба побудувати нові школи там, де їх немає. Постачити їх вчителями.

Ліквідувати неписьменність, що вимагає в даний мент найрішучого штурму, бо сором, не буде зустрічати 10-ту роковину жовтня не покінчивши з нею.

Треба перевести остаточно машинізацію сільського господарства, без якої селянство, ніколи не прийде до соціалізму.

Зміцнити революційну законність, поставивши органи сільської влади кращими та досвідченішими робітниками.

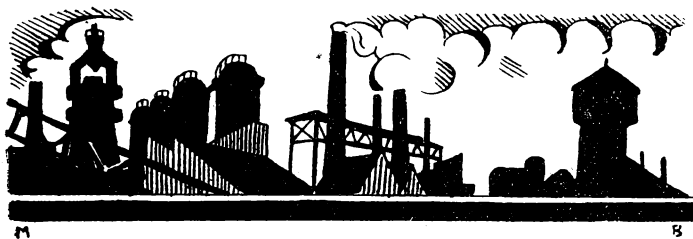
Справа задоволення культурних та політичних потреб селянства, вимагає відкрити сельбудів та інших культурних установ та постачання їх робітниками.

Сільським осередкам партійним треба вжити рішучих заходів, що до втягнення активних селян від плуга до партії.

Треба зуміти всю активність селянства використати й направити по бажанному нам річищу.

Виконавши все це, ми покладемо найміцніший фундамент для дальшої змічки селянства з робітництвом.

Отже з новою енергією, що ввілє нам 8-ма роковина жовтня, берімося до роботи!

Сільсько-господарча виставка с. Краснопілля.

- 1) СУПРУН ЗАХАРІЙ ДАНИЛОВИЧ—одержав похв. лист та 5 карб. нагороди за пшеницю.
- 2) Гурбич Сава—одержав похв. лист та 10 карб. за коні.
- 3) Мозила Овсій—похв. лист та 5 карб. за заводського бика.
- 4) Яке в цьому році виросло просо, з якого роблять вінки.
- 5) Показне поле, правильна позсадка всіх культур. Спереду трактор з огородних овочів.
- 6) Кабан—100 ф., картопля—2 $\frac{1}{2}$ ф., капуста—30 ф., буряки 2 штуки 1 п. 10 ф.

Д. ЧЕРНЯВСЬКИЙ.

Ліси Катеринославщини в їх сучасному й майбутньому.

В наші часи, коли по цілому Радянському Союзові провадиться передача частини лісів селянству, лісів місцевого значіння, бувших селянських, нетрудового елементу, лісів, площа яких менша, ніж 50 дес., які заходять в селянські землі, або догляд за якими дуже важкий для держави, то-що, набирають великої ваги питання, скільки зараз взагалі лісів мається на Катеринославщині, як вони розподіляються по округам, що то за ліси, яка майбутність їх, скільки з загалу лісів буде передано селянству й т. инш.

Нижче приведена стаття має завданням коротко відповісти на всі ці питання. Зрозуміло, що під Катеринославщиною, ми ввесь час будемо розуміти бувшу Катеринославську губернію в межах 1923 року, або сучасну Катеринославську округу.

Що ж торкається, насамперед, загальної площі лісів округи, то ми зустрінаємось тут з досить суперечними відомостями; так, на-

приклад, в відомій „Географії Українопродрес-публіки“ М. Любарського (вид. 1925 р.)— площу лісів Катеринославщини показано в 149,4 тис. дес. Одночасно Губерніяльне Лісне Управління, на 1/IV 1924 р. подає відомости, що площа губерніяльного лісового фонду 230.642 дес., з яких під лісом значиться 93.842 дес. і тим же ГЛУ на 1/III 1925 р. площа лісів подається в 105.906 дес.

Така різниця в вирахуванні лісової площі пояснюється з одного боку взагалі непевністю лісової статистики, трудністю достеменного обрахування лісових площ і з другого— змішуванням загального лісового фонду з укрітотою лісом площею, змінами, що відбуваються в складі лісового фонду протягом біжучого року й т. инш.

З наведених відомостей, здається нам найбільшій до істини відомости, що подає їх ГЛУ на 1/IV 1924 р., а тому ми наводимо їх повністю.

Ч.ч. по череді	О К Р У Г И	Загальна площа	Під лісом	Соснового лісу	Твердих пород	М'яких	Чагарнику	Примітка
1	Олександрійська .	30583	25387	3	24349	569	466	
2	Катеринославська	42812	19498	1981	9588	1757	6172	
3	Криворіжська . .	55381	18549	28	1813	5811	10897	
4	Павлоградська . .	16349	9113	1901	6793	263	157	
5	Запоріжська . . .	81189	19493	115	2337	3990	13031	
6	Бердянська . . .	1260	847	—	833	14	—	
7	Мелітопольська .	3068	955	4	94	12	18	
	Разом . .	230642	93842	1032	46654	12416	30741	

В зазначеній відомості, кидається в вічі мала загальна площа лісів, порівнюючи з площею всього лісового фонду, мала площа соснового лісу і значна площа чагарників.

Відомости ГЛУ на 1/III—1924 р. цікаві тим, що в них загальна площа лісів подається в 105.906 дес., себ-то на 12.064 більш проти 1924 р., що пояснюється більшою

докладністю обрахування на місяцях. З зазначеної кількості 64.120 дес. припадає на стовбурні (ствольні) породи й 41.776 дес. на чагарники. З стовбурних пород на тверді припадає 47486 дес., на м'які 11216 дес. і на соснові—5418 дес.

По віку насаджень по статистиці 1924 р., ліси поділяються так:

	Достиглого лісу.	Середнього віку.	молодняків.
1. Твердих пород	9189 дес.	11616 дес.	26351 дес.
2. М'яких пород	3062 "	3401 "	4752 "
3. Соснового лісу	2693 "	722 "	2013 "
Разом . .	15245 дес.	15769 дес.	33116 дес.

Найбільший відсоток припадає на площу молодняків (більш 50%), що свідчить про збільшені поруби лісу за останнє десятиліття. Найбільша площа лісів на Катеринослащині припадає на Олександрійську округу, далі йде Запорізьська, Катеринославська, Криворізьська, Павлоградська, Мелітопольська і найменш має лісів Бердянська округа.

Середня лісистість округи 1,3 відсот. по даним 1924 р. і 1,5 відсот. по статистиці 1925 р. Меншу лісистість в складі України має лише Одещина (менш 1 відсот.). Лісистість окремих округ така: 1) Олександрійська—4,2 відсот., 2) Катеринославська—1,6 відсот., 3) Запорізьська—0,9 відсот.,

4) Павлоградська—0,9 відсот., 5) Криворізьська—0,7 відсот., 6) Мелітопольська—0,17 відсот. і 7) Бердянська—0,13 відсот.

Що торкається далі, природне—історичного стану лісів Катеринослащини, то з цього боку їх можна поділити на: 1) справжнє чорнолісся, 2) ліси байрачні, 3) плавньові, 4) самарський бір і 5) ліси—штучно розведені. Кожна з зазначених категорій лісів, уявляє собою з природнього боку надзвичайно багато цікавого. З економічного й технічного боку, найбільш цінними є «чорні ліси» на Олександрійщині й соснові ліси на Самарі.

Під назвою «Чорнолісся» відомі головним чином ліси Олександрійської округи, що скла-

Вимірювання 25-ти літнього дубового лісу.

даються головним чином з відомих масивів—Чорного лісу (площа 7000 дес., коло станції Знаменка), Чути (площа 4000 дес., коло станції Цибулево), Нерубайської дачі (площа 3000 дес. коло сел Любомирки та Нерубайки) і других менших масивів поблизу Дніпра (Ново-Георгіївське та Олександрійське лісництво). Це є найбільші й найкращі справжні природні ліси округи. Надзвичайно цікаві з природне-історичного боку. Згідно з дослідженнями проф. І. Пачовського, Набокина й др., ці ліси існують з давніх часів—після льодовикового періоду й належать до так званих реліктових лісів. Доказом тому, на думку зазначених авторів, є численні представники реліктової трав'яної рослинності, що стрівається лише в цих місцях. З другого боку

Влаштованих лісів на Катеринослащині всього 21 відсот. В адміністративному відношенні, всі ліси Катеринослащини, як націоналізовані, підлягали до 1925 р.—ГЛУ і поділялись на 26 лісництв. В цьому році, з переходом на 3-х ступеневу систему управління, з проведенням часткової денационалізації лісів на користь селянству, кількість лісництв зменшено до 13, і з них утворено «блоки», себ-то сполучення 2-3 лісництв в одно, в залежності від площ і місцевих умов.

Над лісами, які зараз передаються селянству,—утворено особливий догляд в вигляді інспектури, залежної від Окр. Ліс. Управління.

інспектури, залежної від Окр. Ліс. Управління.

ліси Олександрійської округи належать до так званого Подільського типу, себ-то нагадують собою ліси Поділля.

В них також, як і на Поділлі, головною породою є дуб, до якого примішується граб, що далі на схід майже не стрівається, за ним польовий клен, ясеня, липа, звичайний клен, берест, в'яз, осика, татарський клен, рідко груша, кислиця, ще більш рідко береза, черемха. З чагарників поширені: ліщина, калина, горобина, гльод, крушина, берескліт, бузина, терен, різні лози й др.

Залежно від географічного положення й підвищення округи, розглянуті ліси, належать до лісів лісостепу й зливаються з лісами сусідньої Київщини, з відомими чигиринськими й звингородськими (мотровівськими) лісами.

Крім зазначеного, Чернолісся характеризується гарним ростом дерев, (наприклад, часто стріваються дуби, що в 120 та 150 років мають $1\frac{1}{2}$ аршини завтовшки при 30-40 арш. височини), в багатьох випадках відсутністю чагарнику в наслідок випасування худобою, зміною цінних головних порід після порубу другорядними (дуба—грабом, осикою, влиновими, й т. инш.), поганим ростом культур, численністю галявин і инш.

Цікавий також тваринний мир Чернолісся. Там ще й зараз стріваються часто дикі кози (козулі), білки, сови, лисиці, барсуки, зайці й др. Ще в 17-18 столітті тут водилися ведмеді, олені, лосі й др.

З економічного боку Чернолісся є головним лісовим фондом округи і в наші часи зберіглося краще других лісів краю.

В Чорному лісі також знаходиться поодинокі в окрузі школи лісових техніків.

Не менш цікавою з природно-історичного боку є друга категорія лісів Катеринославщини—так звані «Самарські бори». Як свідчить сама назва, ці ліси складаються переважно з сосни й містяться в бувшому Новомосковському повіті на лівому березі річки Самари, приблизно між містом Новомосковськом та с. В'язівками. Ще до революції загальна площа цих лісів (од Новомосковська до вустів ріки Вовчої) сягала за 15.000 дес. й розподілялась між володіннями найбільших поміщиків губернії. В наслідок цього, ці ліси найбільше й постраждали за часів горожанської війни від свавільних порубів населенням, пожеж, перерубів за часи паливної кризи й т. инш: і зараз площа самарських лісів сягає не більш $7-7\frac{1}{2}$ дес., з яких 3900—4000 дес. припадає на сосну.

Самарські бори є крайнім островом поши-

рення на південь звичайної сосни (*Pinus Silvestris*)—вище на північ сосна стрівається тільки на Харківщині (св. гори на Дівці) і вище в Криму, але в останньому ми маємо справу вже з іншою породою сосни, з так званою «кримською сосною» (*Pinus taurica*). Докладні досліді Акініф'єва, Сидорова й др. показали, що самарські ліси належать безумовно до реликтових лісів і що вони зберіглися від льодового періоду. Доказом тому є та травяна рослинність, що стрівається в самарських лісах й свідчить, що ці ліси ніби то перенесено на південь з далекої півночі. Такою рослинністю є чорника, брусника, Іван-чай, кислиці, де які мхи, хвощі й др. Тому в наші часи цілком слід підтримувати й поширювати давню думку про необхідність збереження останків самарських борів для науки шляхом утворення в них державного заповідника. Соснові бори на Самарі займають піщану льодовикову надлукову терасу річки від де-кілька сот саж. до 2—3 верств завширшки і з боку річки оточуються вузькою (100—200 саж.) смугою м'яких листвяних порід—осокору, верб, лоз, тополів, осики, вільхи й др. Рідше таку смугу можна стрінути з другого боку бору (з надстепової сторони) і в цім разі вона складається з осик, берези, осокорів, в'яза, кленів і навіть липи, дубів, груші й др. з домішкою різних чагарників. Менше чагарнику в самій сосновій смузі. Ворова сосна визначається досить гарним ростом, напр., дерева 120—150 років мають $1-1\frac{1}{2}$ арш. завширшки й 12—13 саж. заввишки. Але деревина сосни, залежно од умов росту, не так засмолена, як справжньої північної сосни й тому немає такої кріпости й тривалости («мяндова» сосна). В розглянутих лісах звертає на себе увагу процес поновлення цих лісів: лісопоновлення сосни провадиться від насіння, яке падає з старих дерев, але молоді паростки швидко засихають і затримуються переважно з північної сторони дерев, на північних схилах кучугур, по логовинах й инш.

В самарських лісах, також як і в Черноліссі, після неправильних з технічного боку вирубів, спостерігається зміна сосни листвяними породами, серед яких пізніше сосна туго заводитьься.

Тому треба гадати, що площа сосни по Самарі раніш була начю збільша. Листвяні ліси, що оточують сосну, визначаються своїм буйним ростом, (особливо в Козачім Гаю, в Дегатовій Ставці й др.) і значною домішкою по западинах берези, що також свідчать про

давній характер самарських борів. В наші часи, самарські ліси дуже розріджені й мають куртинний характер. В них відбувалися великі пожежі в дореволюційні часи й особливо в 1919—21 р., в наслідок чого сосна дуже пошкоджена короїдами й др. шкідниками. Тому можна гадати, що площа сосни, яка й зараз уже дуже невелика, зменшиться ще більш в найближчому. Ще недавно був також цікавим тваринний мир самарських лісів: за часів Запоріжжя в них (в 17 ст.) водились, навіть, велмеді, олені, лосі, напередодні революції були дикі кози, білки, чорні вовки, барсуки, ще в 60-х роках

Нарешті ми ще раз підкреслимо думку про необхідність збереження останків самарських борів для науки, шляхом утворення в них державного заповідника. В протилежному випадку цей дорогоцінний реліктовий шматок найдалшого поширення сосни на степовий південь, загине для науки з його надзвичайно цікавою реліктовою травяною рослинністю й виключними природно-історичними умовами.

Безпосереднє за самарськими лісами, ми розглядаємо плавньові ліси з-за їх значної площі і цікавості. Ці ліси містяться переважно в плавнях, відкіля й їх назва, пере-

Лишки вимірюючого лісу.

минулого століття водилися глухарі, тетеряки й др. В часи Запоріжжя самарські ліси були улюбленими лісами запоріжців. Останні звали їх своєю „товщею“, „палестивою“ й інші з них користувалися деревом для будівництва Січей, зімовників, церков і др. Гадають, що ще в 17 столітті ліси ці тяглися безперервною смугою по Самарі од її вустя до вустя р. Вовчої. Зараз останки самарських борів є накрайшими місцями для влаштування в них санаторій, колоній для спочинку, дитячих лагерів і т. інш.

З господарчого стану, самарські ліси потребують для себе особливого догляду, особливо, „висококваліфікованого“ устрою й ведення господарства, широкій допомогі природі культурами, заборони винасування худоби й т. інш.

важно в бувших Катеринославському й Запоріжському повітах (Никіпольський район) між м. Олександрівським (Запоріжжя) і вустям р. Конки з лівого боку Дніпра (так званий „Великий Луг“) і між Никіполем р. Базавлугом з правого боку.

Крім того, до плавньових лісів, слід зарахувати ті невеличкі ліси, що вузькою смугою де-не-де стріваються по берегах Дніпра вище порогів, напр. в бувших Новомосковському й Верходніпровському повітах. Це так звані левадні, або поймені ліси, які зветься населенням плавнями. Характерною властивістю плавньових лісів є те, що весною вони заливаються водою й перебувають під нею по травень, а в де які роки, навіть до половини червня. В наслідок цього плавньові ліси складаються пере-

важно з м'яких (гідрофільних) пород—верб, осоков, осоки, тополів, лоз, вільхи, й др. На більш підвищених місцях і далі од води до зазначених пород примішуються: в'яз, липа, клен, навіть дуб, кислиця, груші й т. д. Чагарник здебільшого складають: бузина, берест, калина, горобина, крушина й далі від води—шипшина, жостір, чорноклен, терен, береза й инш.

Плавньові ліси в наші часи не утворюють великих („планарних“) масивів на зразок Черноліся, а густою смугою (100—200 саж.) оточують береги річки, усі рукави, лимани й озера, що густо розкидано в зазначеній вище місцевості. Навкруги їх широко розливається море плавнів, які займають площу до 150.000 дес. і в де яких місцях до 12—15 верств завширшки од берега Дніпра. Зрозуміло, що в давні часи плавньові ліси, займали значно більшу площу, ніж зараз й вкупі з „Онем'ям“ були тією Гілеєю, що її відкрито Геродотом ще за 5 століть до народження Христа. В часи Запоріжжя Великий Луг з його лісами, був улюбленим місцем для запоріжців і в йому переховувалось більшість Січей. (Січ—„Засіка“, огорожа в лісі). До Жовтневої революції більшість планових лісів знаходилась в руках поміщиків і була визнана водоохороною. За часи революції плавньові ліси дуже постраждали від свавільних вирубів на селенням і випасуванням худоби й зараз дуже розріджені.

З природно-історичного боку плавньові ліси цікаві тим, що вони ростуть в виключних умовах вохкості, довгого перебування в воді, чого не стріваємо в других місцях округи. Тому плавньові ліси й окремі дерева в них, характеризуються особливим габітусом, або зовнішнім виглядом: дерева у плавнях швидко й буйно ростуть, але й швидко одживають свій вік. Це виявляється в їх природньому розріджуванню насаджень і т. инш. Коріння дерев часто загниває від вохкості, гнилизна передається деревині вверху, дерево починає хоріти, засихати з верхів'я і поступово вмирає.

З другого боку в плавневих лісах кидаються в очі ті засоби, якими природа засіває ліси. Такими засобами є та ж вода, що буває й причиною й передчасної смерті дерев: подою водою приноситься в плавні легке насіння ріжних дерев, яке з мулом посідає на дно й проростає після опаді води. Тому, як це не дивно, в плавньових лісах ми стріваємо й рідко березу, яка могла мовести сюди тільки зазначеним вище спо-

собом, й яка за непридатністю до неї природних умов, вмирає раніш других пород. Одноразом з тим, стріваємо в плавневих лісах нові фази боротьби буйної лукової рослинності з лісовою; приклади: поширення пісків після знищення лісу й т. п.

З технічного боку плавньові ліси, менш цінні, ніж другі категорії лісів тому, що постачають виключно дровяний матеріал і дають менше прибутку. Але не підлягає ніякого сумніву велике водоохоронне значіння цих лісів: своїм корінням, вони скріпляють береги і захищають їх од розливу в весняну повідь; скидаючи що року листя і даючи можливість розвиватись поруч з собою трав'яній рослинності, вони попереджають утворення пісків, надають ґрунтові гумосу й т. инш. Нарешті, як взагалі всі ліси, плавньові ліси, затримуючи швидко роставання снігу, зберігаючи вохкість, зменшують до де якої міри весінні розливи Дніпра і літні його міління. Відділя висновок-слід яко мога краще берегти ці водоохоронні ліси, прикладати до них найбільше догляду й техніки, поширювати їх, особливо в зв'язку з передбаченою і давнобажаною електрофікацією Дніпра, для якої потрібна насамперед вода. Для наукових дослідів, тут також простора нива.

Байрачні, далі, ліси Катеринославщини, поширені по всіх округах Катеринославщини але найбільше їх мається в підвищених Олександрійській, Криворіжській та Павлоградській округах. Ці ліси стріваємо переважно на вододілах і правих підвищених берегах річок. Вони ховаються по так званих балках та проваллях і майже непомітні серед безмежного степу. Але й ці ліси уявляють собою багато цікавого. Насамперед вони пристосовуються до найкращих умов зросту, що робить можливим їх існування. Не так давно, наукою остаточно вирішено, що ліси погано ростуть на чорноземі, в наслідок засоленості ґрунту й підґрунтя, з-за підвищених умов парування в одкритому степу, несприятливих умов боротьби з трав'яною рослинністю і др. Ці всі умови змінюються на кращі для степових балок і проваллі в тут стає можливим існування лісу. Ще більш степові балки є базами, відкіль ліс при де яких умовах (відсутности культурного втручання людини), може насовуватись на степ, і потроху завойовувати його, що також спостережено наукою.

Культурною діяльністю людини, ці ліси зараз навпаки заганяються в балки і в багатьох випадках, доживають там свій вік.

Складаються байрачні ліси переважно з

твердих порід дуба, кленів, ясеня, груш, кислиць в'яза, береста й др., що ростуть по верхів'ю балки й її боках (карнизах). По дну балки, залежно від підвищених умов вохкості, ростуть більш м'які породи осокори, верби, осики, тополі, лози, в'язі («свадні» породи). До головних примішуються в великій кількості різні чагарники, які роблять часто байрак цілком непролазним. Цікаво, що з боку степу, байрачні ліси, здебільшого оточуються смугою виключно чагарників, які є справжніми піонерами наступу лісу на степ. Найбільшу участь в чагарниках беруть терен, шипшина, чорноклен, дереза, гльод, дикий міндаль («заячі горішки»), таволга й др. Виходячи в степ, і збираючи коло себе купу снігу, зазначає

як раз Катеринославщина, в старих її межах, була колискою й осередком степового лісорозведення. Останнє, як відомо, почалося в бувшій Маріупольському повіті, в Великому Анадолі в 1842 році (лісничим Фон-Грапом), трохи пізніше з Бердянському повіті і після того поширилось навіть по всьому півдні бувшої Європейської Росії. За довгий час своєї еволюції, степове лісорозведення пережило декілька стадій або типів, починаючи з Фон-Граповського й кінчаючи чагарниковими типами Висоцького.

Тому в межах сучасної Катеринославщини, стіваємо найстаріші посадки німецьких колоністів коло річки Молошної, далі культури Грапа в Бердянському лісництві, насадження по типу наступників Грапа—Д. Бар-

Вирубка лісу на Лозоватській дачі.

чагарникова смуга, розсоложує ґрунт і підґрунтя, змінює на краще, склад степової трав'яної рослинності і робить можливою появу за собою головних лісових порід.

З технічного боку, байрачні ліси належать до цінних лісів Катеринославщини, що мають велике охоронне значіння, скріплюють провалля й балки й попереджають їх дальніший ріст. Тому в тих випадках, коли мають справу з меліорацією проваллів, головним заходом для цього є заліснення. Здається, що майбутнє розведення лісів по Катеринославщині почнеться в першу чергу на пісках, балках та проваллях.

Нарешті нам залишається сказати декільки слів про штучні ліси сучасної Катеринославщини. Розмова про це цікава тим, що

ка (Верходніпровському, Велико-Михайлівському, Кам'янському, Криворізькому і др. лісництвах). Чисті насадження білої окації 70—80 роках (майже в усіх культурних лісництвах) і чагарники типу 90 х та 900 х років (в тих же лісництвах). Штучно розведені ліси Катеринославщини складаються переважно з твердих порід в чистому або мішаному складі, при чому переважають дуб, ясень, клінові, біла окація, кліни та липи (останні так званого деревно-тіньового типу Дахнова). Сопутниками головних порід є чагарники, різноманітними розміщенням тих і других порід в різних типах. З природно-історичного боку, штучно розведені ліси, надзвичайно цікаві, як найбільший в світі досвід,—озброєної наукою боротьби людини зі

степом. Коло і на підставі цієї боротьби, выросли цілі науки, зроблено чимало відкрить, виробилася техніка степового лісорозведення, виявилися можливості й неможливості в цій галузі, поставлено великі проблеми людській культурі й розв'язано багато економічних та життєвих питань.

Взагалі виявлено, що наші чорноземні степи, одвіку не були вкриті лісами, що останні погано ростуть на чорноземі. В наслідок засоленості його й підґрунтя, в наслідок сухості підсоєння, важности боротьби для культур трав'яної рослинності й т. инш.

Виявлено, що штучно розведені на чорноземі ліси, потребують інтенсивного догляду за собою, швидко старіють, погано поновлюються після вирубки, не мають справжнього імунітету серед несприятливих степових умов і т. инш. Тому на підставі всіх досягень в галузі вивчення штучних лісів і техніки їх розведення, з'їзд діячів науки й практики в 1908 році, в Великому Анадолі ухвалив, не дивлячись на безсумнівний доказ можливості розведення лісу в степах, тимчасово спинитись з залісненням чорноземних площ і садити ліс тільки на площах, безумовно придатних для лісу; в першу чергу на пісках та по балках. Після того до революції розведення лісу в степу, провалилось тільки в де яких лісництвах Катеринославщини, (в Велико Михайлівському, Верходніпровському, Маріупольському й др). Після жовтневої революції перед раддержавою, в зв'язку з надзвичайним зменшенням лісової площі в степу, знову виникає питання про необхідність розведення лісів на півдні і в тім числі на Катеринославщині.

Ця необхідність стає гострим питанням в зв'язку з великою потребою в лісових матеріялах і передачею значної частини лісів селянству. Здається, що з поліпшенням економічного стану раддержави, остання негайно візь-

меться до розведення нових лісів в степу, але буде садити їх не на чорноземі, а на пісках та на балках. Слід згадати що вже перед революцією, ми були напередодні проведення (через Державну Думу), обов'язкового закону про заліснення пісків та проваллів.

Що ж торкається сучасного становища лісів на Катеринославщині, то воно надзвичайно важке: площа лісів за період імперіалістичної війни по цей час (з 1914—1925 р.) зменшилась майже на 50%; ті ліси, що ще залишаються в корні дуже посовані свавільними порубками, розріджені, поуються шкідниками, випасом худоби, недослідом і т. и. Нові культури, що почали вести на вирубках (пісках і по балках з 1921 р.), в більшості проведено показово й технічно не так, як слід,

Тому ми гадаємо, що в найближчому площа природних лісів Катеринославщини мусить зменшитись, що ті ліси, що заціліли, вимагають для себе негайних заходів до поліпшення, що приспів час до правильного зменшення пісків та проваллів, що треба якомога слід берегти ліси, спинити в них випас худоби, вести правильно з технічного боку вируби, садити й сіяти ліс на порубках, влаштувати ліси й вести в них правильне господарство, боротись зі шкідниками, визнати частину лісів водохоронними і затримуючими піски то що.*)

Тільки при виконанні цих умов, Катеринославщина не витратить своїх останніх лісів і не заподіє собі лиха якого вже не можна буде позбавитись ніякими засобами.

Вересень 1925 року

*) Ліси по берегах річок, по балках, проваллях і на пісках, мусять бути визнані охоронними за особливим з ним доглядом і відповідальністю. Ліси, що зараз передаються селянству (до 30—50% всієї площі), звичайно необхідно зберігти й навіть поширити.

ВОЛОДИМИР БІЛИЙ.

А. К. Толстой.

(До 50-ї річниці зі дня смерті).

Алексей Константинович Толстой, що зі дня його смерті минає цього місяця п'ядесят років, народився р. 1817, 24 серпня с. с.

По материнській лінії він був українцем, бо мати доводилася онукою останньому гетьманові, Кирилові Розумовському. Малою дитиною хлопця відвезено на Україну, де були маєтки його дядька, А. А. Перовського, досить віломого на ті часи в російській літературі письменника, що писав під псевдонімом Антона Погорельського. Взагалі Толстому довелося чимало жити на Україні. Це власне й дало йому привід потім писати до проф. А. де-Губернатиса*) „...я смотрю на Малороссию, как на мою истинную родину“.

Дитинство поетове було світле й радісне, як взагалі дитинство єдиного сина багатих батьків. Виховував майбутнього поета дядько, згаданий Перовський. На психіку дитини мала великий вплив природа українська; це зазначав і сам Толстой не один раз пізніше.

Тут же, у маєткові дядьковому (Червоний Ріг) уперше одвідала Толстого й муза. Це сталося під впливом знайомства з творами російських класиків: “так поражено было мое воображение произведениями лучших наших поэтов, найденными мною в каком толом сборнике, дурно напечатанном и плохо переплетенном в грязную красную обертку”, — писав А. К., потім хлопця рано повезли за кордон. В Німеччині дядько вкупі з ним одвідав великого Гете. Італія справила величезне вражіння на почутливого до краси майбутнього письменника. Але найбільше йому подобався той куток, де провів він дитинство — Червоний Ріг на Чернігівщині.

В мандрівках за кордоном проходило юнацтво Толстого. Готувалася йому блискуча й приваблива кар'єра — відповідно графському стану й звязкам: ще дитиною він був ухожий до царського двору, товаришуючи з царевичем, майбутнім царем Олександром II.

Коли вибухла Севастопільська бітва, натурально, що аристократа Толстого захопило патріотичне почуття. Він добровольцем іде на війну, але похід закінчився тифом, яким Толстой захворів коло Одеси й мало не вмер.

До цього часу Толстой вже був виступив у літературі в своїми спробами: спочатку з'явилася повість „Упирь“ (1841), а потім і вірші (1854). Під час коронації нового царя — Олександра II (1856), Толстого призначено було флігель-ад'ютантом. Отже поет не хоче цієї блискучої кар'єри: він одмовляється від такого високого призначення, чим здивував усіх своїх близьких. Йому хотілося бути не флігель-ад'ютантом, а „бесстрашным сказателем правды“ при царській особі, а останнє як раз було неможливим.

Не примушений через свої достатки займати якогось офіційного уряду або ж взагалі мати якусь найману посаду, Толстой робить-

ся вільним „для вдохновений, для звуков сладких и молитв“. Далеким на цей час од усякої політики й не приймаючи участі в громадському житті в тісному розумінні цього слова, Толстой, все-ж таки, як це не дивно, був узятий під увагу пильного уряду. Очевидно, що тут не допомогла й слава „ретрограда“, що він був здобув собі завдяки полеміці своїй з новими ідеями й новими (на старий лад) порядками (реформи Олександра II). Принаймні, нам трапилося знайти в архіві департаменту поліції справу „III отделение собственной Е. И. В. канцелярии I-й экспедиции за № 539 о лицах, проживающих в Подольской, Вольнской, Черниговской и Полтавской губерниях, имеющих сношения с польскими эмигрантами, находящимися в Придунайских княжествах. Начато 28 ноября 1862 года“.

В цій справі подається список, що їм закидалися зазначені зносини з поляками (болюче місце тодішньої „охранный“ політики!) Між другими прізвищами зустрічаємо й Толстого, хоч і з переплутаним трохи ім'ям: „Толстой, граф Александр“. І вже 8 грудня 1862 року „III отделение“ за № 3872 розіслало належним губернаторам наказа — дати характеристику заповіданих осіб. А це таки справді були особи: крім Толстого — князь А. В. Голіцин, маршалки, — Дурново та Миклашевський.

Таке підозріння здивувало навіть Чернігівського губернатора, князя С. Голіцина, що потім громив знаменитий Носів курінь**) і взагалі добре управлявся з крамолою, особливо ж з вишиваними українськими сорочками, що їх ніяк не могло терпіти на підлеглих урядовцях пильне помпадурське око. І Голіцин відповідав так, що до Толстого: „Граф Александр Толстой — вовсе мне неизвестен и, кажется, ошибочно назван Александром. Не идет ли тут речь о проживающем в Мглинском уезде графе Алексее Толстом. б. флигель-ад'ютанте, ныне в должности егермейстера двора Е. И. В., сделавшемся известным литературными трудами и появившемся в последнее время повестью: „Князь Серебряный“. Другого графа Толстого в Черниговской губернии не проживало. **Граф же Алексей слишком известен, чтобы включать в нем какое либо в настоящую записку сведения“.**

Характерна деталь для тих часів, коли революціонерів шукали навіть поміж егермейстерів двора його величності!

В улюбленому своєму чернігівському маєтку Толстой і помер 28 вересня р. 1875. Толстой з молодю був близький до літературних діячів, як старшої генерації (Жуковский), так і молодшої (Тургенев та инш.). Як поет, виступив він у перше р. 1854, себ-то, через 13 год після першого виступу в літературі (1841, повість „Упирь“).

**) Див. „Зоря“, VII — „Л. І. Глібов і III отделение“.

*) Відомий автор словника письменників.

Прихильник теорії „чистого мистецтва“, Толстой—загально визнаний віртуоз вірша, який у нього був завжди легким, градіозним та, як висловився С. А. Венгеров, „народним“. З віршових творів Толстого здобули великої популярності „Грешниця“, „Іоанн Дамаскин“. драматична поема „Дон-Жуан“, а особливо знаменита драматична трилогія („Смерть Іоанна Грозного“, „Царь Федор Іоаннович“, „Царь Борис“). В галузі драматичної творчості—найбільша слава Толстого: „тут йому належить одно из первых мест и уступает только Пушкину“, каже Венгеров*).

З прозових творів Толстого найбільшої популярності здобув—і цілком заслужено— „Князь Серебряний“.

Популярні були й сатиричні вірші Толстого на російську дійсність—„Очерк русской истории от Гостомысла до Тимашева“, „Сон Попова“, то що.

Прихильник „чистого мистецтва“ яко поет, конституціоналіст, яко громадянин, Толстой не міг прихилитися до якоїсь певної групи. Консерватори вважали його революціонером, а радикали—консерватором. Класові почуття були міцні й звідси вірш про Пантелея-Целителя, „Баллада с тенденцией“, з другого боку певність, що:

Ходят божи планеты
Без инструкции цензурной,—

всі ці суперечки робили нез'ясованим стан Толстого: недовіря з боку „правих“ й травлю з радикального табору.

Що ми можемо знайти у Толстого з українських мотивів? Бо ж поет вважав Україну „за истинную родину“. Дуже мало.

Найвиразніші твори такого гатунку—це славновісний вірш „Ты знаешь край, где все обильем дышет“, та хіба місце в „Истории России“:

„Madame, при вас на диво
Порядок зацветет“,
Писали ей*) учтиво
Вольтер и Дидерот: **)
„Лишь надобно народу,
Которому вы мать,
Скорее дать свободу.
Скорей свободу дать“.
„Messieurs“,—им возразила
Она: vous me comblez***)
И тотчас прикрепил
Украинцев к земле...

Своїх мрій про „чистое искусство“ Толстой не справдив, бо не можна здійснити думки про аполітичне мистецтво, зокрема літературу без класового змісту. Він не помічав сам, (але це ясно для нас), як виголошував у своїх творах класові погляди й гасла. Звідси випадки проти матеріялістичної й революційної думки з боку Толстого. І можна сказати про нього словами його ж вірша:

...Я в поле вышел без кольчуги
И гибну, раненый в бою...

Володимир Білий.

*) Днев. ст. С. А. Венгерова в „Полном собрании сочинений А. К. Толстого т. I с. 18 СПб, 1907, вид. А. Ф. Маркса“.

**) Катерині II.

***) Вольтер—славний письменник французький тих часів, а Дідерот—філософ. З обома Катерина II листувалася.

****) Панове, ви мене зворушуєте.

ПАВЛО КОЗАР.

Полтавський державний музей.

В 80 роках минулого сторіччя проф. Докучаєв для дослідження ґрунтів Полтавщини улаштував спеціальну експедицію. Дослідження були зроблені, зібрано було до 4000 зразків гірських порід і до 800 зразків засушених рослин. Вернувшись з експедиції проф. Докучаєв подав свою думку й думку інших свідомих осіб в губерні. земстві Полтавщини про заснування в Полтаві музею.

Земство звернуло на це увагу й ухвалило такий музей заснувати. В основу музею покладено було речі, знайдені експедицією проф. Докучаєва.

Дякуючи енергії організаторів, музей за 10 років набрав експонатів за 17.000 штук.

Року 1906 відомою збіркою старовини К. М. Скаржинською було подаровано музеєві до 20000 шт. ріжних річей, особливо таких, яких в музеї бракувало.

Із подарованих річей, цінними були експонати археологічні та етнографічні. Через те, що музей хутко поповнювався всі новими та новими експонатами, помешкання будинку ім. Гоголя, де містився музей, стало тісним,

то перед земством повстало питання про будівлю нового помешкання як для нього самого, то і для музею, який містився при ньому.

Року 1908 земством збудовано нового будинку в прекрасному витриманому українському стилеві. В тому будинкові земство й містилося; при ньому був і музей, зараз же весь будинок займає музей.

Цей будинок настільки інтересний, що на ньому варто зупинитися. По перше, що сам будинок є музейна рідкість по своїй будівлі та стилеві, якого більше немає не тільки в УСРР, а навіть по всьому світові.

Будинок цей—художня квітка:—дивився на його, не налюбешся.

Збудовано його по проєкту художн. Кричевського.

Загальна площа будинку 525,94 кв. саж., вишиною від 6,75 до 8,60 саж., кубатура 3970 куб. саж., має до 60 кімнат, із яких маються здоревні зали.

Покрито будинок, більшу його частину глazureвою черепицею, яка вироблялась на Мало-

Будищанському черепичному заводі. Фасад та бокові стіни обкладено цеглою венеціанської гончарної майстерні.

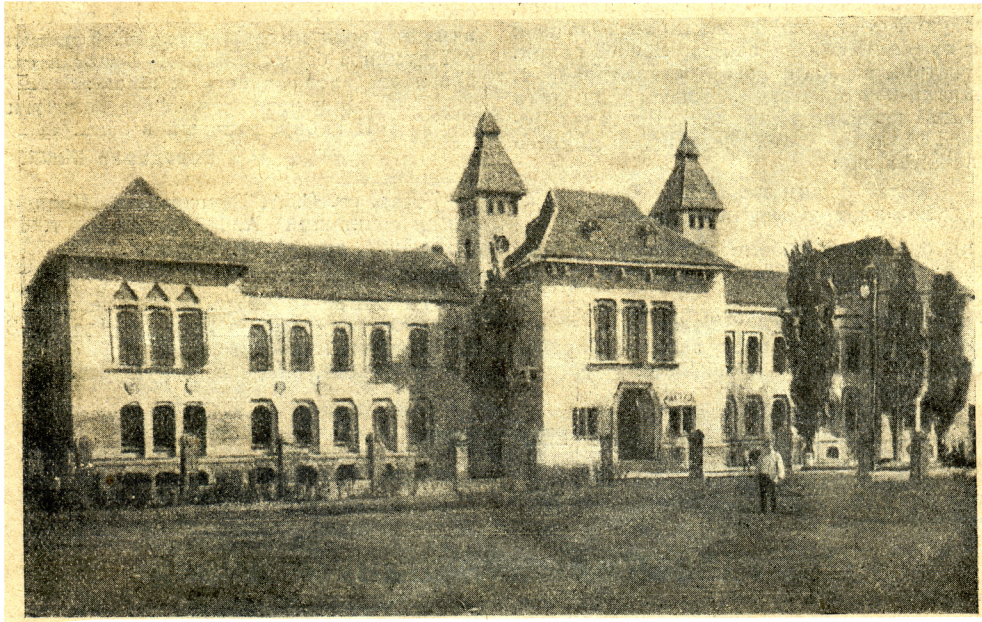
Кронштейни, що піддержують верхні карнизи та балкони, а також підвіконні виступи та архигравні перекриття виконані з чистого червоного граніту. Таким же гравітом оздоблено головний вхід в музей. Головні сходи з сіней в вестибюль зроблені з білого мармуру. В головних кімнатах та на вході оздоби із хорошої якости дуба з українською стильовою різьбою.

Стіни більшости кімнат пофарбовані олійними фарбами та розмальовані різними орнаментами й вишурками, взятими з народньої творчости, але виконані художниками Васильківським, Самокишем та Кричевським. Нижні гофни стін обкладено кафлями різного кольору.

будищанська черепиця, опішнянська цегла та кафлі, лебединські вишурки, герби всіх бувших повітів Полтавщини.

Так само й музей. Не тільки на Україні, а навіть по всьому ССРР немає такого оригінального, інтересного й багатого своєю різноманітністю музею. Полтавці, як відко, патрісти своєї губернії, а тому вони й музей свій улаштували по своїому і треба сказати, цілком вірно. Полтавський музей-це душа, тіла, розум, ідеологія, любов, промисловість й сільське господарство Полтавщини.

Таких музеїв у нас мало мається. В Харківських, Київських, Чернігівських, Одеських, і інших музеях можна побачити які завгодно, річі з якої завгодно губернії, що безперечно ненормально. Ми мусимо, і я в цьому впевнений, що прийдемо до того, що в нас кожний музей матиме експонати лише свого краю,

Зовнішній вигляд музею.

Треба сказати, що будинок так збудований, що не дивлячися на те, що йому вже скоро 20 років, як він стоїть і що він переіс страцні хвилі руйні, він мало попований і навіть зовсім не вимагає ремонту зараз і довгенько так постоїть.

Здоровий по вмістості, чудовий по красі й ствалю, будинок цілком відповідає своєму призначенню. Музей та його експонати, зібрані за 3 десяткі років, цілком заслуговують того, аби їх було поставлено в такому багатому та історичному будинкові.

Полтавщина живе своїм оригінальним, як можна висловитися, внутрішнім життям.

Кустарне виробництво там розвинуто хорошо, й вони його використовують на 100%.

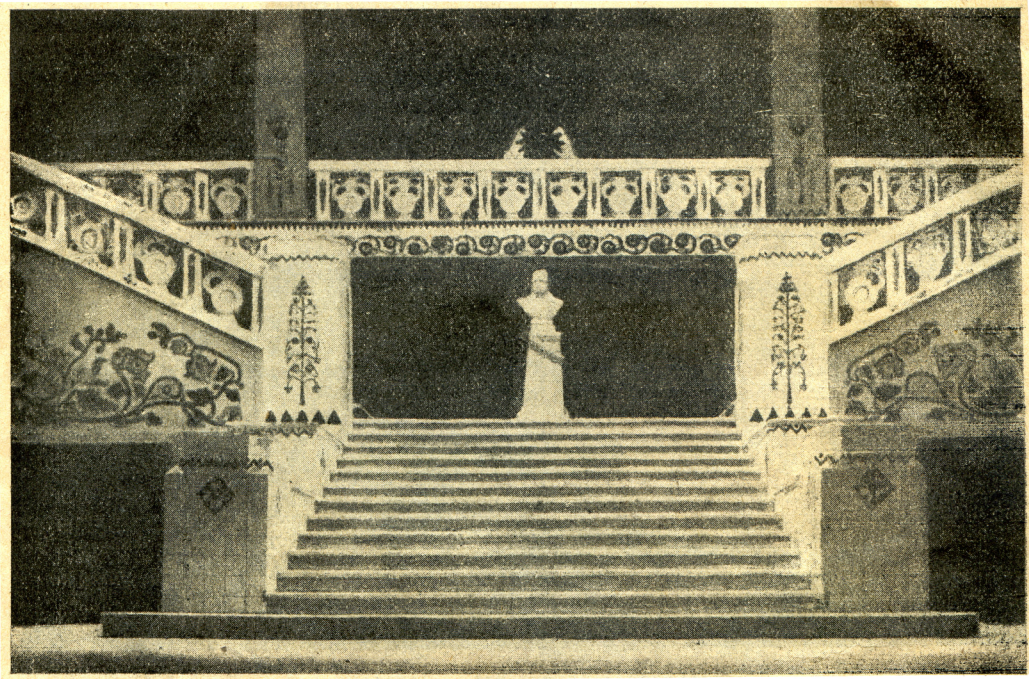
Візьмемо, наприклад хоть би будинок музею, або й сам музей. Збудовано його виключно майже з матеріалу полтавських виробництв: тут вам кремінчуцький камінь-граніт,

або округи. Полтавський музей цією хворобою майже зовсім не хворіє, за виключенням незначної кількості експонатів. Слід зауважити, правда, те, що Полтавському музеєві підвезло от в чому. Кустарне виробництво Полтавщини своєю різноманітністю остільки розвинуто, що музеєві без великих турбот можна здобувати численну кількість різних виробів. Але організатори й не зівали. За такий не досить довгий час, вони зібрали 350 000 штук річей загальної кількості. Цифра досить порядна. Тут вам численна збірка дорогих старовинних килимів, плахт, вишитих золотом сорочок. Пречудові костюми, величезна збірка народнього різьбарства. На що не глянь, на всьому чудові різьбарські вишурки та орнаменти, Воzi, ярма, занози, днища, гребіні, гребінки, рублі, ослони, коромисла, лави, форми для медяників і багато инш. все це в різбі. Недаром же т. Луначарський, роздив-

ляючись цю різьбу на протязі 3-4 годин сказав: „різьба по дереву, творчість народня, це його естетика, розум і психологія, для музею це є національний скарб.“

Багатий відділ етнографії, а особливо цінний відділ педагогічний. Існує він вже довго.

Підводячи підсумки всьому, не говорячи зайвих похвал, треба всеж таки сказати, що коли через де який час будуть усунені значні дефекти по влаштуванню експонатів та заведено буде нового наукового каталогу, Подставський музей буде першим на Україні

Вестибюль музею.

ще з року 1907, веде свою працю енергійно й невтомно.

Зараз музей має такі відділи: 1) Природничий, 2) Історико-етнографічний, 3) Археологічний, 4) Педагогічний, 5) Соц.-революційний (в стан. орган.) та 6) Картинна галерея. Але не вдалекому часі відділи музею будуть реорганізуватися.

по багатству експонатів свого краю, по своїй постановці, бо помешкання музею здорове, розміститься в де, й матеріялу досить.

Хай же щастить йому йти по певному шляху, а організатором його залишилися лише подякувати за працю та побажати й надалі не зменшувати енергії по збиранню матеріалів на користь наших нащадків.

Р.

ДНІРЕЛЬСТАН.

Найбільшим здобутком радянського електробудівництва нині є спорудження на р. Волхові—могутня гідро-електрична станція, яку незабаром буде закінчено і яка буде постачати електро-енергією значний промисловий район Ленінграду (Волховстан).

Але в нас на Україні має бути споруджена велитенська гідро-електрична станція, що розмірами і могутністю значно переважить Волховстан. Проект цієї нової установки розроблено проф. Олександровим і нині розглядається особливою комісією за головуванням Л. Д. Троцького.

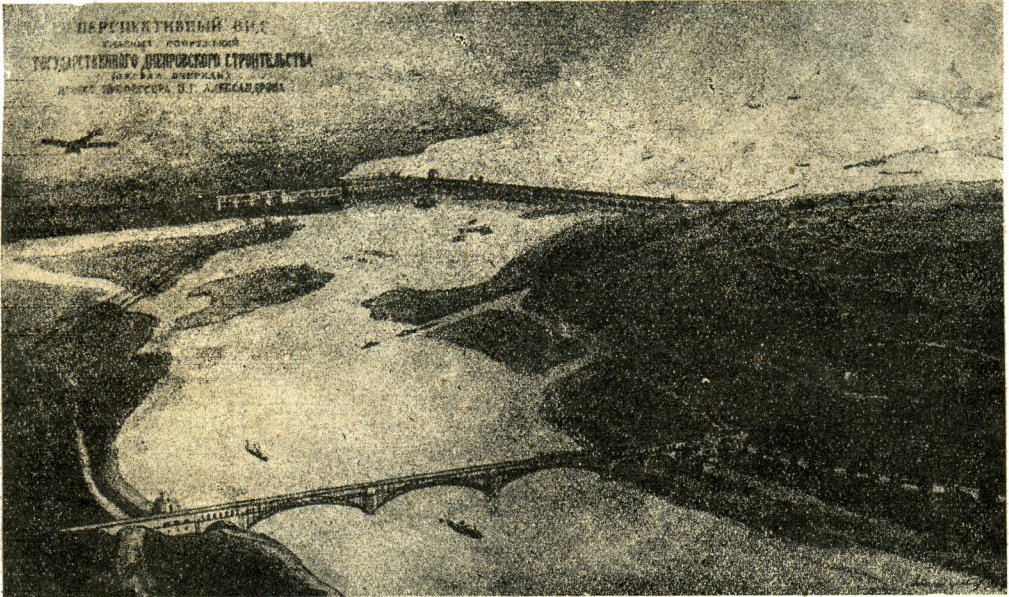
Дніпровські пороги, що шкодять безперервному (сквозному) пароплаванню, вже давно приковують увагу спеціалістів, які пропонували розчистити пороги або ж затопити їх за допомогою гребель.

Останній проект проф. Олександрова полягає в спорудженні коло колонії Кічкасу, на 7 верст нижче всіх порогів, греблі, що значно підніме рівень води і створить величезний став, вода якого затопить всі пороги. Таким чином пароплаванство на всьому участкові порогів нічим не буде утруднюватися.

З другого боку, підперта греблею вода бу-

де входити трубами, розташованими по схилу, в гідро-електричну станцію, збудовану на правому березі коло греблі. В нижньому кінці труб буде встановлено 6 велитенських турбин, що будуть приводитись в рух силою води. Кожна турбина буде міццю в 50.000 кінських сил, а вся станція в 300.000 кінських сил.

Кожний з генераторів буде давати 35.000 кіловат при напруженні тока 11.000 вольт. В ті місця, де буде ток вживатись, він буде пропускатись через трансформатори, які підвищать його напруження до 110.000 вольт. Енергія буде розподілятись між важливими промисловими районами України. Енергія за-поріжської установки буде дуже дешевою і

„Дніпрельстан“ — проект проф. Олександрова.

коштуватиме 0,39 копійки за кіловат-годин, тоді як, наприклад, на московських електричних станціях ток обходиться по 5,36 коп. кіловат-годин.

Крім цих споруджень, проектом передбачається будівля залізниці, яка повинна сполучити найкоротшим шляхом Донбас з осередками металургічної промисловості півдня.

Ця колія пересіче Дніпро двома мостами нижче греблі.

Будівля всіх намічених споруджень, займе коло 6 років і обійдеться в 136 мільйонів карб.

Будівля нової могутньої електро-станції на Дніпрі, новий великий крок до здійснення електрофікації Радянського Союзу.

ДІДІЧ.

Успіхи української авіації.

На наші досягнення увагу завжди звертають чужинці, а ми, ніби не хотючи, обертаємось і не бачимо, що робиться у нас під оком Надзвичайною подією, що в історії української авіації має першорядне значіння—є новий літак «К 1». Про це за кордоном трубили б усі газети, а у нас тільки замітки тай годі.

Аероплан збудовано на київському ремонтному повітрянозаводі, за конструкцією й безпосередньою участю українського радянського конструктора, комуніста Калініна.

Тут не тільки важно те, що він побудований зі шматків, але й те, що він має цілий ряд цінностей, які ставлять його далеко вище закордонних літаків

Першою особливістю, що відмежовує його від інших аеропланів, це форма крила.

У плані вона правильний еліпс.

Аеродинамічно—еліптична форма крила, як це довів професор Прандатель (Гетінген) найбільш вигідна.

На практиці цю конструкцію вважалось трудно виконати. Коли така спроба з'явилась

у конструктора, то зустріла дуже «скептичне» відношення «авторитетних спеців.» Все ж таки перше в світі еліптичне крило розраховано радянським конструктором, збудовано на невеличкім радянськiм заводі, опробовано радянським пролетарським літуном, показало блискучі наслідки.

Аероплан «Б 1» з вантагою 11 кілограм на кіньську силу і 42 кілограми на квадратний метр, дуже легко знімається з землі (розгон 100 метрів), легко підноситься вгору, має швидкість 140 кілометрів за годину і плавно спускається на швидкості 60 кілометрів за годину.

Ці гарні прикмети до певної міри залежать від еліптичної форми крила.

Другою практичною особливістю аероплана — є конструкція його моторної рами. Рама сполучається з корпусом лише 4-ма шрубками (болтами) і в разі потреби може бути легко знята разом з мотором і пропелером.

Другий мотор з пропелером може бути встановлено на місці знятого протягом 20 хвилин, що робить надзвичайно цінним при експлуатації машини.

Третьою, що весь аероплан, за виключенням крил і стабілізатора—стальовий.

Крила і стерна покриті полотном, корпус до половини обшити алюмінієм.

Четверта, що на ньому вживається мотор «Сальмса», що найбільше вживається у нас по СРСР, який є найбільш надійним і дешевим, і яких у нас поки що лежить багато без діла.

До того треба сказати, що цей мотор може бути дуже легко замінити мотором «Мер-

седес» на 170 сил, або BMW на 185 сил, або всяким іншим відповідним мотором.

Цей мотор на 160 кіньських сил, надзвичайно виносливий і економічний що до горючих матеріалів.

П'ята особливість, що це перший випадок, коли мотор малої міці вживається на пасажирських літаках.

Коди порівняти з ним інші літаки, побачимо, що на таких апаратах, як «Дорн'є», вживають мотор, що має силу не менше 260 кіньських сил. Такий невеликий мотор полегшить навантаження і дасть величезну економію бензину. Простора каюта вміщує 4-х пасажирів, п'ятий поруч пілота. Але й це ще не остаточна вмістимість.

Треба сказати, що ціна літака більша ще й тим, що при наших обмежених засобах, він надзвичайно дешевий, в порівнянні з іншими закордонними, він буде коштувати 10.000 карб. («Дорн'є Комета 2» коштує 45.000 карб.), а при масовому виробництві, ціна буде ще значно дешевша.

Спроба в Києві дала:

- 1) Що аеропланом дуже легко керувати.
- 2) Він має найкращу сталість льоту.
- 3) Найкращу літучість.

Перельот Київ—Харків покрито за дві години 45 хв. Таким чином аероплан цей має всі якості, що ставлять його поруч з найкращим апаратом у всьому світі.

Цей новий апарат, робить нову добу розвитку нашої радянської авіо-промисловості. Він дає можливість буйно розвинути нашу авіо-промисловість і разом з цим стати найкращим двигуном всього народнього господарства.

В. ПЛЕСКІВ.

Кругом світу—на короткій хвилі.

(Найновіші здобутки радянської радіо-техніки).

Останніми днями радіо-лабораторія імені В. І. Леніна в Нижньому-Новгороді, якою керує професор Бонч-Бруевич стала одержувати повідомлення з Австралії та Південної Америки про те, що там яскраво чути радіо-передачу з Москви в Ташкент (Закаспійський край), що провадиться нині на коротких хвилях.

Це — великий і блискучий здобуток радянської радіо-техніки. Ще по весні цього року професору Бонч-Бруевичу вдалось досягти того, що його гасла на короткій хвилі було гаразд чути в інших частинах світу.

Що ж то за досягнення і що можна чекати від нього для Радянського Союзу? — запитає

читач, який ще не присвятився примудрошів та таємниць радіо.

Досі, — для передачі по радіо на великі віддалення телеграфних гасел, промов, співу та музики, — будували скрізь могутні радіостанції зі складними машинами, що коштують мільйони карбованців. Такі станції давали кружні електромагнетні хвилі великого розмаху, або як кажуть, довгі хвилі.

Кружну хвилю на воді бачив кожний. Від тріски вона мала, на океанах морська хвиля розбиває і топить пароплави. Розмах або довжина електричної радіо-хвилі теж можуть бути й надто малими (скажемо 1—2 сантиметри й

далеко менші), й дуже великими—в десяток і більш кілометрів (1 кілометр—майже верста).

Кожної хвилини, кожної години в добу, одночасно по всій земній кулі, десятки могутніх і надмогутніх станцій випромінюють свої довгі хвилі різного розміру, до десятків тисяч метрів і... надзвичайно шкодає одна одній: дужча хвиля забиває слабшу. Радісти кажуть тепер: в царстві етера стає тісно. (Етер—невидима речовина, яку вчені припускають скрізь і завжди: між частками будь якого тіла, води, повітря і за межами земної атмосфери, в зоряному небі і по цілому просторові всесенної, де не може бути і не можна мислити щільовитої порожнечі).

Ці труднощі—взаємну перешкоду радіостанцій—розв'язав у 1924—25 році, після довгої роботи, італійський вчений Марконі, один з творців радіо—поряд з нашим покійним професором А. С. Поповим. Марконі винайшов спосіб використовувати короткі хвилі для передачі на великій віддалення.

Ось тут-то й уславився наш радіо-професор Бонч-Бруевич. Він уже де-кілька літ уперто працював над спорудженням особливих посилюючих електраламп (так званих катодних), доки що до 130 кінських сил міці. Ці лампи—схожі на високі мідяні набобі—надзвичайно посилюють могутність радіо-хвилі, яку випромінюють машини і дозволили творцві їх скласти дуже простий і нескладний передатчик для випромінювання дужих, але коротких радіо-хвиль—від 50 до 100 метрів завдовжки.

Про ці хвилі писали Бонч-Бруевичові по весні цього року з Антільських островів (в Тихому океані, коло Америки,—віддалення від нас 5¹/₂ тисяч верст):

„Ваші гасла дужчі за всі інші американські, що працюють на тій самій хвилі. Жоден радіо-аматор з Америки не може прорватись до нас крізь заслону ваших гасел“.

Ці хвилі—перші більшовицькі радіо-хвилі—обійшли всесвіт: чути їх було в Європі, Азії, Америці та Австралії.

В чому ж перевага цих коротких хвиль?

По перше, для випромінювання їх потрібна станція в де-кілька десятків раз слабша по міці, ніж для довгих хвиль. Значить і будівля і використання нових станцій обходиться в багато раз дешевше, і термін виготовлення таких

станцій значно коротший. Звідціль витікає для Радянського Союзу величезна перевага в розвитку радіо-техніки. Можливо, нам вже не доведеться витратити багато мільонів карбованців на будівлення могутніх станцій для довгих хвиль, і ми одразу зіходимо, нарівні з Європою та Америкою на найвищий ступінь розвію радіо-техніки та радіозв'язку.

По друге, станції з короткою хвилею менш заважають одна одній. Отже вони можуть бути розташовані густіше і в більшій кількості за могутні станції з довгою хвилею. Для нашого Радянського Союзу з його величезними віддаленнями це має особливу вагу: ми напередодні здійснення недорогої й більш близької можливості зв'язати всі наші окраїни з центром мережею прийомно-передаточних радіо-станцій на короткій хвилі.

Наш радіо-зв'язок і наше радіо-аматорство буде посунено далеко вперед на шляху розвію. „Газета без паперу та віддалення“ стає вже не мрією, а близькою дійсністю.

По третє, коротка хвиля дає нам справжній і міцний зв'язок з зовнішнім світом—Європою та Америкою. А це буде мать для СРСР величезне політичне та економічне значіння.

Є ще багато перешкод при передачі з короткими хвилями: буває так, що ось зараз чути і раптом стає не чути і тоді на допомогу беруть велику хвилю з могутньої радіо-станції. Неясним ще лишається для вчених взагалі питання про те, як і через що поширюються навколо земної кулі електромагнетні хвилі, і чому вони не зникають в світовий простір, як ось, наприклад, проміння світла, що біжить по рівнику. Останнє слово радіо ще не сказане.

Як поширюються радіо-хвилі.

Радіо-хвилі, завдяки своїй великій довжині також як і згукові хвилі обминають всі препони: гори, будинки то що. Хвилі йдуть по шарам атмосфери, навколо земної кулі, бо на думку вчених, верхні розрізнені шари повітря, освітлені сонцем (шар Гевісайда) відражають радіо-хвилі, на зразок дзеркала, і не пропускають їх у світовий простір.

Підводний човен.

Історія підводного човна починається з надто далеких часів, бо людський розум вже давно намагається з одного боку спуститись в глибину океану, а з другого—створити нове знаряддя для морської війни. Перші спроби підводного плавання можна віднести до 17 сторіччя.

В 1801 році відомий винахідник пароплава Фультон у французькій місті Бресті, спустивсь під воду на 5 футів глибини на збудованому ним човні. Його підводний човен мав ручного двигуна, за допомогою якого човен плів зі швид-

кістю 2 верств в годину. Фультон також провадив свої досвіди в Англії. Йому вдалось на на своєму човні підвести міну під старий корабель і зірвати його.

Під час горожанської війни в Північно-Американських Сполучених Штатах, Південні Штати користувались підводними човнами Анулея, що плавали зі швидкістю 7 верств у годину.

Але на тверді рейки справа підводного плавання, стає лише з 1885 року, коли чимало

винахідників стали будувати підводні човни, що почали вже практично вживатись. Починаючи з цього часу, підводний човен починає входити в склад флоту, починає робити довгі морські переходи й давати блискучі наслідки на маневрах. Першою розвинула свою підводну флоту Франція, за прикладом її пішла Америка, далі Німеччина і інші країни. За-

гачеві. Останній може повертати перископ на всі боки і таким чином оглядати морський простір.

Проте, не дивлячись на всі удосконалення техніки, підводний човен ще не досяг викинчого розвою.

Колиж човен пливе поверх води, його може догнати і ростиляти кожен міноносець, як що

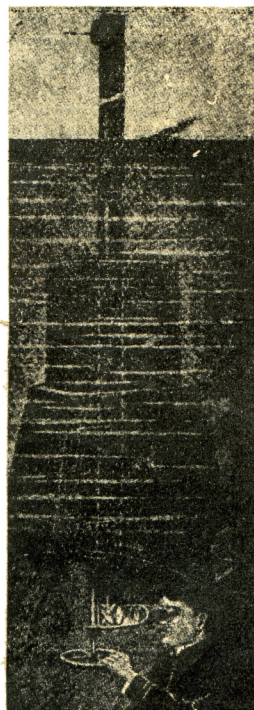
Підводний човен пустив міну в ворожий пароплав.

галом треба сказати, що підводний човен зазінивсь з своїм появленням у світ, також як і аероплан. І одною з головних причин цьому є та, що як у того, так і в другого, рухомих механізмом є двигун внутрішнього згорання, що служить у підводного човна так для надводного плавання, як і для зарядки акумуляторів для підводного плавання. Двигуни ж внутрішнього згорання було вдосконалено лише на початку біжучого сторіччя. Але за цей короткий час, підводний човен виграв багато, й на початок війни 1914 року, вже став грізним виглядом морської,—підводним міноносцем.

Сучасний підводний міноносець має міцні апарати, з яких і випускає міни Уайтхеда й має форму довгої вузької сталевий сигари, яку заповнено двигунами, акумуляторами, мінами та мініними апаратами; для людей лишається дуже обмежене й незручне помешкання. Життя на підводному човні надзвичайно важке. Там по за всім іншим, повітря ввесь час переповнено чадом від двигунів, кислотним газом від акумуляторів, продуктами дихання де кількох десятків людей. Вигляд сигари допомагає підводному човнові боротись з опіром води. Підводні човни будуються з подвійним корпусом. Зовнішній корпус, що уявляє собою стінки баластових цистерн (вони наповнюються водою, від чого човен і спускається під воду) склепано з тонкої листовий криці. Коли човен знаходиться під водою, цистерни заповнено водою і тиснення води на їхні стінки, таким чином, урівноважується.

Довжина найбільших підводних човнів досягає 80 метрів, діаметр 7 метрів, швидкість надводного плавання 37,5 верств у годину, а підводного—21 верства. Центральну частину човна зайнято так званою командировою рубкою. Це пост командира, звідціль керують човном і стежуть за морем з під води за допомогою перископа. Перископ—це очі підводного човна, якими він бачить, будучи під водою. Перископ уявляє собою сторчову зорову трубку, що закінчується зверху поземним рострубом; за допомогою системи шкляних призм та оптичного шкла, зображення передається вниз спостері-

тільки човен не встигне сховатись під водою. Та й то аероплани будуть стежити за ним цілими годинами. й як тільки він винирне, передадуть пр радіо міноносцям і почнуть самі бомбардувати. І нарешті під водою ставлять підводні міни, сталеві мережі, в яких підводний човен запутується. Про те, не дивлячись на все це, всі країни енергійно розвивають свою підводну флоту, бо вона має велике значіння для оборони. Є думка навіть будувати великі підводні крейсери та панцирники.

Перископ.

МИСТЕЦТВО

Б. СІМ.

Свято української культури.

3 жовтня Харків святкував нову перемогу на українському культурному фронті. В урочистій обстановці відбулося відкриття сезону першої української державної опери. На свято прибули численні глядачі, в тому числі представники уряду, партії, громадських та професійних організацій.

Відкрив зібрання представник НКЮ і голова оргкомісії в справі утворення української опери т. Солодуб. В своїй промові він повідомив зібрання про хід організації опери та про її значіння і закінчив промову, висловивши надію, що опера надалі працюватиме без перебоїв на користь робітничо-селянських мас. Далі вітав утворення укр. опери представник агітпропу ЦК КП(б)У т. Озерський, спілки „Робмис“—т. Грудина, робітників ХПЗ—т. Новіков.

З великою промовою виступив композитор Козицький, що в яскравих фарбах змалював становище укр. композиторів раніш, коли їм перешкождали працювати, і тепер, коли їх закликають до роботи.

Після урочистої частини відбулася вистава опери Мусоргського-Кюї-Толстякова „Сорочинський ярмарок“. Про саму оперу не можна сказати нічого певного, бо геній композитора намалював її тільки по части, закінчували-ж оперу кілька інших композиторів. Тому й не дивно, що музика її має якийсь розкиданий характер, іноді без жодного зв'язку. Проте, що до вистави, то Харків в опері рідко бачив коли-небудь художніше видовисько, а ніж „Сорочинський ярмарок“. І вистава Боголюбова, й прості, але дотепні, конструкції Петрицького давали максимум художніх досягнень. В центрі була маса. Вона жила, вона заповнювала всю сцену і робила те, що на масі проходила вся вистава. Взагалі в глядачів опера мала надзвичайний успіх.

Днем раніш комедією Б. Ромашова „Пухкий пиріг“ відкрила сезон і українська держдрама, де грає театр ім. І. Франка. Здається—„перший млинець чи пиріг пішов комом“. Сама комедія, що пройшла тільки в моск. театрі Революції не приваблює своїм змістом. Сюжет її, досить дрібненький і незначний, розтягнуто до неможливого. Художнє оформлення конструктивне (теж Петрицького) не зовсім підходе до цієї майже реалістичної комедії. А вистава режисера Глаголіна занадто плутана: в ній він зшив у одне і реалізм, і умовність, і Меєрхольда, і Таїрова, і Єврейнова, додавши навіть Сабуровщини. Тому й не дивно, що перші 2—3 дії проходять перед мовчазною залєю і тільки в останніх, коли дія розгортається, публіка прокидається. Коли цю виставу порівняти, наприклад, з „Полум'ярями“, що йшли торік на відкритті сезону, то треба визнати, що цього року сезон розпочато невдало. З акторів найбільше виділявся своєю коректною, продуманою грою Іван Мар'яненко. В його особі держдрама придбала актора першорядної ваги, якого до цього часу їй бракувало. Поки що держдрама, як і опера, робить збиткові збори. Дальшою прем'єрою йде нова п'єса М. Куліша „Комуна в степах“, вистава Г. П. Юри.

І. М.

Український Державний театр в Одесі.

З великих промислових та культурних центрів Одеса мабуть найбільш „своєрідно“ розумілася в українській культурі. Колишні антрепренори знаходили, було, споживача на свій товар переважно „з людей, що люблять після своїх комерційних справ подивитися швиді на акробатичного гоняка“.

І спогади про нього були майже єдиним джерелом, що ним живилася Одеса довгий час після жовтня, коли доводилося їй міркувати про українську культуру.

Та загалом і міркувань тих не було дуже багато...

Тому сміливо можна сказати, що наркомосвіта, утворюючи тепер в Одесі державний театр, розпалює цим огнище нової української культури в цьому великому центрі.

Маси одеських робітників, що йдуть тепер до засвоєння культурної української абетки, а також тисячі пролетарського студентства й робфаківців-селюків, разом з широкими масами радянського суспільства Одеси давно і надто гостро відчували потребу сталого українського театру. Але театру культурного, високо художнього театру справжньої кваліфікації, з європейським обличчям, з досконалою культурною спадщиною, що до його технічних можливостей, і з таким змістом, якого потребують ці маси на 8 році революції.

Такий театр нарешті в Одесі є. Незабаром він одчинить двері для глядача, що так на нього чекає. А поки що в ньому йде кипуча робота—підготовка до відкриття.

Театр має досить міцну матеріальну базу

Наркомосвіта відпустила в порядку кошторисному дотацію розміром 30000 карбованців, місцевими керуючими органами дається з місцевого бюджету також 30000 карб. Решту бюджету розраховано на збори. Можна бути цілком певним, що театр стоїть на твердому матеріальному ґрунті.

Що ж до самого внутрішнього змісту театру, до його художніх потенцій, то вони, очевидно, обіцяють найкраще.

З виключними вигодами підібраний склад акторів, до якого увіходять серйозні сильні робітники сцени (Замчківський, Ужвій, Остапівський, Тінський, Лісовський, Ковалевський, Шумський, Нятко, Гарник, Хуторна, Мельник, Блакитний та инш.), художнє керівництво й режисура М. С. Терещенка, (що 5 років вів театр ім. Михайличенка в Києві), режисура заслуженого артиста Республіки й режисера ЮРІ Гната, режисура відомого Б. С. Глаголіна, постійна робота в театрі художника К. М. Елеви, участь в роботі художника А. Г. Петрицького, постановка хореографічної частини відомою прима-балериною Є.

Пушкиною і вдалий добір решти художнього персоналу,—все це до великої міри само ставляє доброго прогноза театрові в його майбутній роботі.

Репертуар, що складається з п'єс авторів, як А. В. Луначарського (Полум'ярі, Яд.) Ерлман (Мандат) Кромелінга, автора Великодушного Рогоносца (Златопуз), М. Куліша—автора п'єси „97“ (комуна в степах), Стабового—автора „Укразії“ (Фабрика м'ясних консервів) „Вій“—в переробці відомого українського сатирика О. Вишні, „Сорочинський ярмарок“ в художній обробці М. С. Терещенка й инш.,—також обіцяє добрі наслідки.

В першу чергу режисером М. С. Терещенком готується п'єса Радша по Кавфману „Композитор Нейль“, за якою почнеться робота Б. С. Глаголіна над „Полум'ярами“.

Постійним директором театру призначено наркомосвітою завідувача відділом мистецтв Одеської окрполітосвіти т. Б. Є. Стаха, завід. літературною частиною театру т. Микитенка. Головним адміністратором т. В. П. Борисова.

С. ЯКИМОВИЧ.

Надгробок Л. Глібова.

В початку липня 1923 року, мені довелося бачити надгробок добре всім відомого поета-байкаря Л. Глібова, якого поховано біля головної церкви Троїцького монастиря в м. Чернігові.

Надгробок Глібова, зроблений з білого мармуру в формі невеликої чотириохкутної колони та має коло ще низеньку залізну огорожу. Але дивитись на цей надгробок дуже прикро...

Перш над усе болісно вражає вибите з м'янької мосяжкової оправи давніше обличчя Л. Глібова та варварські написи малопотрібних прихильників його талану, що містяться на всіх білих сторонах мармурового надгробку.

На щастя цих написів ще не дуже багато, а тому я навожу їх без жадних змін, бо вони самі говорять про себе.

Чоло надгробку.

1. Тут був В. Зубок.
Час... Отрановський... Скуб... 10/V—1992.
2. Приходив сюди поклонитися І. Хора...
3. Приходив з пошаною до останків умершого. Д. Морачевський. 1923 року 1 марта. Мир твоім кісткам.
4. Приходили з пошаною до останків умершого поета письменника.

Василь Лещенко*)

8 жовтня 1922 г.

Права сторона.

5. Умер ты поэт
Але слава до тоби
Не згнула вона
Буде жити до
скінчання віку.

*) Інші написи затерті.

6. На могилі твоей
Незабудки цветут,
а ромашка растет полевая,
Твои песни поют,
Добрым словом тебя вспомяная.
7. Ранней вешней порой
На могиле твоей
Когда сумрак полночный растает.
Голосистый певец, милый друг соловей
По тебе неутешно рыдает.
Морачевский 1923. 5 апреля.
8. **) Вечная память, вечный покой
Стерве такой

Дня и числа сегодняшнего.

Тилова сторона.

На тиловій стороні вибито вірш Сивенького і там, де кінчаються рядки цього віршу, такі написи:

9. Тебе уважающая Хора...
10. Школа имени тов. Шевченка 25 квітня 1923 р.
11. Школа имени Глібова 25 травня 1923.

Ліва сторона.

12. На могилі твоїй
Незабудки цвітуть
И ромашка растет полевая.
Но рідні твої
Пісні співають
Добрым словом тебе
Спомянають.

Д. Морачевський 1923 року.

Написів, як видно не так вже й багато, й не дуже вони сороміцькі, як це звичайно буває на інших надгробках, але на душі якое сумно і неприємно, бо надгробки наших українських діячів, все ж таки не місце для постійних вправ малописьменних чернігівських поетів.

**) Цей напис замазаний.

НОВІ КНИЖКИ.

М. Рильський. „Крізь бурю й сніг“— поезії. Вид. „Слово“. Київ. 1925. Тир. 2000. Стор. 78. Ціна 70 коп.

„Крізь бурю й сніг“— нова збірка поезій М. Рильського. Поет-філософ співець осіннього спокою, холодний і шляхетний майстер—Рильський „з розкритими очима“ кладе на „спокійні терези“ і „темний гріх, і світлий сміх“ життя у вишуканих, звучних строфах... Самотньо і твердо стоїть літературна постать Рильського, завойовуючи все більші й більші симпатії у читача, що навчився відрізняти поета справжнього і чесного від спекулянта і кар'єриста... А поет Рильський—дійсно прекрасний і в його „епічним спокою“ отім—якесь непомітна захована м'якість що де-не-де прорветься й бризне ласково й теплом... В цій збірці є знайомі поезії. Є де-що й нове, і на жаль нема чомусь хорошого вірша „Мамо, люба мамо“..., що в свій час набрав багачко шуму... Книжка має великі літературні цінності, видана прекрасно і варта найбільшої уваги культурного читача...

І ще:—„Тепер всесвітні перелоги оре
І вбогу світку вдягнений селюк“.

От же—ближче до нього бажаємо підійти поетові у своїй творчості—це одне побажання, а друге: ми певні, що художник Рильський зможе дати великі поетичні речі (роман, поеми) і нетерпляче чекатимемо на них... Час вже! **М. Лебідь.**

Володимир Гадзінський „Айнштайн—Земля“ „УСРР“. „Заклик Червоного Ренесансу“. Поеми Москва 1925 рік.

Три книжечки видані розкішно, навіть із портретом автора (Айнштайн). Україні, це бідній хідожньою літературою, то й це гостинець. Але гостинці бувають солодкі й гіркі, а гостинець Гадзінського не візьмеш на смак, бо це ж наукова поезія.

Ще в дуже давні часи існувала наукова поезія, бо коли люди не знали письма, то за допомогою ритму й рими, їм краще було запам'ятати необхідні перекази. В новіші часи французький поет Рен Піль, про якого згадує в передмові до „Айнштайна“ Лейтес, проповідує сцієнтизм—наукову поезію, але так: виходячи з давніх позитивного знання, поезія повинна наукові висновки, досягнені шляхом аналізу, поповняти й завершати широкими

синтетичними узагальненнями, що ґрунтуються на творчій інтуїції. Поет у Рене Піль—поет філософ, якого він протиставить пануючому типові поета.

І от: ні ритму та рими, які мала наукова поезія стародавніх людей, ні творчої інтуїції та поета-філософа в Гадзінського, зовсім немає. Його поема „Айнштайн“, це простісінька проза і багато краще читати популярно викладену Айнштайнову науку, де буде більше філософичної думки й поезії, ніж у поемі т. Гадзінського.

„Мне боротьба мешала стать поетом“, скаржився колись Некрасов. Можливо й товаришу Гадзінському вона заважає й тому він далеко ще не поет. На доказ випуску де-якіх рядків з його „Айнштайна“, й читач сам їді побачить, чого варта така поезія.

„В планетних безмежних просторах плінне земля... В космічних егерних безмежах плінне сонце... І нескінчені, нечислимі мільярди різнобарвних зір... Між ними комети й метеори, лихої долі чи судьби безглуздий знак, одно за одним б'ються, переганяються віками і не досягають кінця нескінчености“. Або ще: „Серед безлічі роспалених зір, дивною скорістю котилася планета. Це був лискучий пункт у просторі. На цьому пункті, що віками колував в своєму орбіті, незвісним процесом матерії, зародилася думка: „у марному слабому сотворінню“. І воно причасне, звязане з Пунктом планетою, лініями своїх думок прямими й кривими своїх ідей звязало Хаос-Космос у систему“. „Атом сидів на пункті у нескінченій трубі часу і кричав: „Матерія і рух! Матерія і рух!“...

Поема „УСРР“—це уривки з географії України й тому корисно прочитати її кожному школяреві. Про „Заклик Червоного Ренесансу“, мовчання найкраща критика. Щож торкається до мови то й тут біда. Ціла низка російських слів, як от: роди, рабочий, кладбіще, мать, кнут, визов; пизка покалічених: кішчить, шкуру дурт, або кішки поре (не кишки, а кошкі— дуже курйозно). Ось такого гостинця дав нам відомий поет Сіма (село і місто—свілка селянських і пролетарських поетів в РСФРР) В. Гадзінський. І шкода робиться витраченого часу й витрат на видання таких поем. **О. С.**

До відому фотолюбителів.

Редакція журналу „Знання“ подає до відому фотолюбителів УСРР що, починаючи з близьких чисел журналу вона заводить у „Знанні“ новий постійний відділ—„Сторінка фотолюбителя“. Відділ цей має допомогти відродженню й розвиткові фотолюбительської справи на Україні та сприяти організації фотолюбителів відповідно до вимог нового культурного будівництва.

Кладучи в основу своєї роботи метод діяльного звязку з читачами, „Сторінка фотолюбителя“ друкуватиметься за таким, в основних рисах, програмом:

1. Провідні статті.
2. Практичні замітки й поради.
3. Новини фото-техніки й фото-промисловости у нас і закордоном.
4. Фото-життя у нас і закордоном.
5. Книжкова полиця,
6. Листування з читачами й листування.

Окрім того переведено де-кілька конкурсів з видачею нагороди за кращі фото-роботи.

Редагування „Сторінки фото-любителя“ доручено постійному співробітникові „Знання“ тов. С. П. Кравцову.

Листування адресувати на редакцію „Знання“, (Харків, Спартаківський пер., Держвидав України), зазначаючи: „Для сторінки фото-любителя“.